੧ਓ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ

(ਸੰਨ ੧੮੮੯ – ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੫੬)

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library has been created with the approval and personal blessings of Sri Satguru Uday Singh Ji. You can easily access the wealth of teaching, learning and research materials on Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library online, which until now have only been available to a handful of scholars and researchers.

This new Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library allows school children, students, researchers and armchair scholars anywhere in the world at any time to study and learn from the original documents.

As well as opening access to our historical pieces of world heritage, digitisation ensures the long-term protection and conservation of these fragile treasures. This is a significant milestone in the development of the Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library, but it is just a first step on a long road.

In order to continue conserving, digitising and publishing our numerous literature online, we are asking for your support and involvement.

Please join with us in this remarkable transformation of the Library. You can share your books, magazines, pamphlets, photos, music, videos etc. This will ensure they are preserved for generations to come. Each item will be fully acknowledged.

Digitising our treasures is an ambitious undertaking. Every page, every object, must be photographed individually and with great care. The whole photographic process including lighting, colour temperature, and environmental controls must all be precisely regulated. Post processing is also done with meticulous care including orientation, de-skewing, sizing and finally quality control to ensure the documents reflect the true state of the originals.

To continue this work, we need your help

Your generous contribution and help will ensure that an ever-growing number of the Library's collections are conserved and digitised, and are made available to students, scholars, and readers the world over. The Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library collection is growing day by day and some rare and priceless books/magazines/manuscripts and other items have already been digitised.

We would like to thank all the contributors who have kindly provided items from their collections. This is appreciated by us now and many readers in the future.

Contact Details

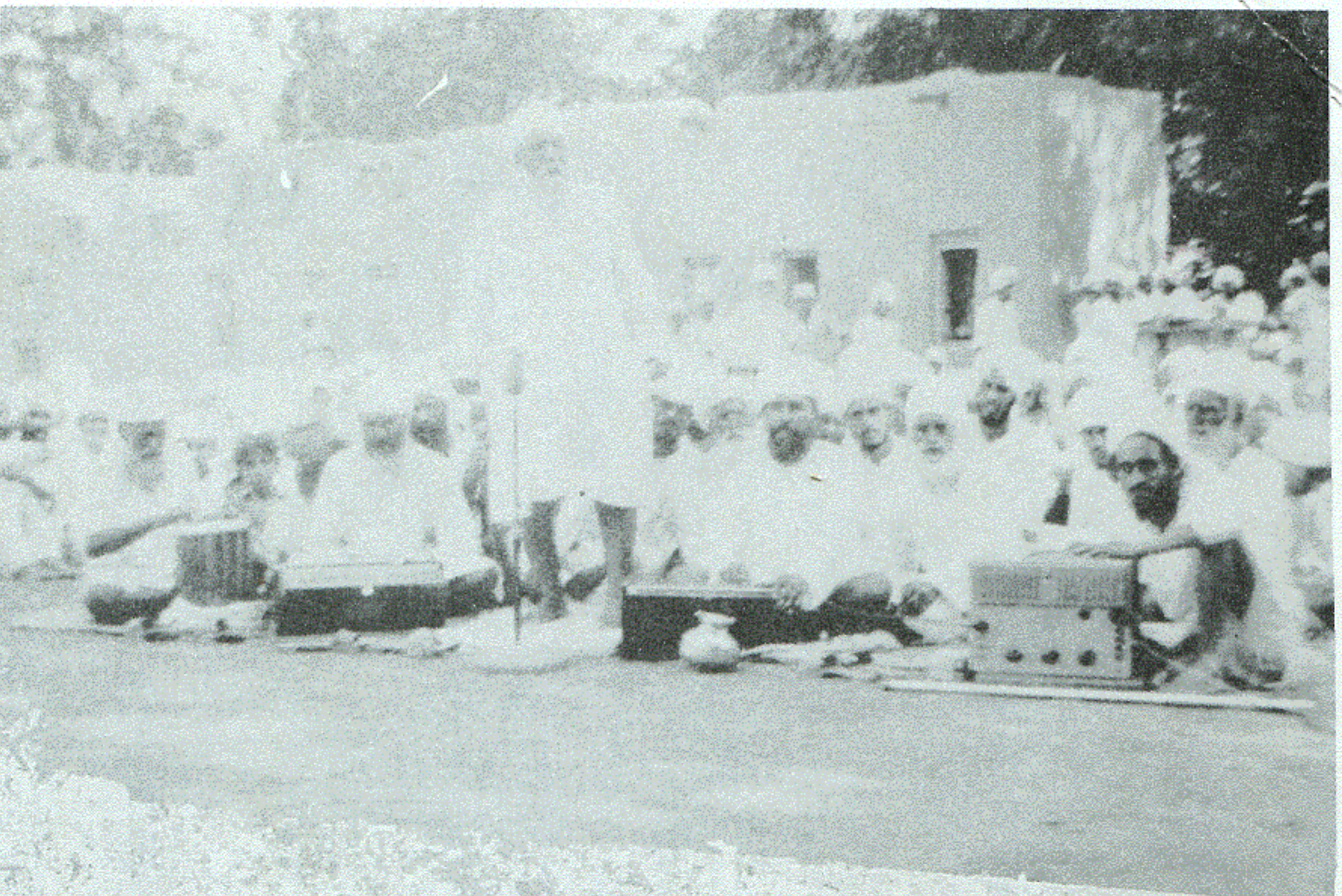
For further information about the process or your contribution - please contact

Email: NamdhariElibrary@gmail.com

kirpal singh chana

All India Sikh Congressmen Convention, Jalianwala Bagh, Amritsar,
17th December 1950

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਦੂ ਸੀ ਜੋ ਹੱਲੇ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

੧ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ।।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਟਿੱਕਾ ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

੪੫ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ, ਆਲਿਮ ਨਿਵਾਸ,

ਪਟਿਆਲਾ।

ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰ : ੨੧੩੫੯੯

NAMDHARI SIDHANT PARDARSHAN

By

Sant Nidhan Singh Aalim

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ੧੦੦੦ (੧੯੯੮ ਈ:)

ਭੇਟਾ : ੫੦ ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਟਿੱਕਾ ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ
੪੫ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ
ਆਲਿਮ ਨਿਵਾਸ, ਪਟਿਆਲਾ।
ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰ: ੨੧੩੫੯੯

ਛਾਪਕ :
ਸਵਾਮੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼
ਹੈਬੋਵਾਲ ਕਲਾਂ, ਲੁਧਿਆਣਾ।
ਫੋਨ ਨੰ: 0161-470633, 472564
ਫੈਕਸ ਨੰ: 0161-478133

੧ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ।।

—o ਤਤਕਰਾ o—

1. ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠ 1
2. ਹੰਸ–ਆਤਮਾ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਚਨਾ–ਪ੍ਰੋ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ 4
3. ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ– ਅਨੁਬੰਧ ਨਿਰੂਪਣ 11
4. ਅਰਜੋਈ 12
5. ਨਾਮ ਸਿਧਾਂਤ 13
6. ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ 16
7. ਮੰਤ੍ਰ ਪਦ 17
8. ਨਾਮ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? 18
9. ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ 19
10. ਨਾਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ 19
11. ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਸਲਾ 23
12. ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ 24
13. ਅਖੰਡ ਪਾਠ 25
14. ਧੂਪ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ 27
15. ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਮਸਲਾ 27
16. ਅਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 31
17. ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਹਿਲੂ 33
18. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਜਨਮ 36
19. ਮਾਸ ਨਿਸ਼ੇਧ 39
20. ਮਾਸ ਨਿਸ਼ੇਧਕ ਪ੍ਰਮਾਣ 41
21. ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ 47
22. ਦੇਵਲੂਤ ਰਾਖਸ਼ 48
23. ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ 49
24. ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਫਲ 49
25. ਮੱਕੇ ਦੇ ਇਮਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ 50
26. ਸ਼ੀਹੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ 52
27. ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ 53
28. ਝਟਕਾ ਤੇ ਹਲਾਲ 54

29. ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ 55
30. ਮਾਸ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ 56
31. ਮਾਸ ਮਾਸ ਕਰ ਮੂਰਖ ਝਗੜੇ 58
32. ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ 58
33. ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ 62
34. ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 63
35. ਆਂਡਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ 70
36. ਸੂਤਰ ਯਾ ਮਸਤੀ 71
37. ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੂਤਰ 74
38. ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਸੂਤਰ 77
39. ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਤਰ ਦੀ ਸਿੱਧੀ 80
40. ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ 82
41. ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੰਵਰ 84

ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ

1. ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਸਤਿਗੁਰ
2. ਗੁਰ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
3. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਮਾਸ
4. ਰੂਹਾਨੀ ਟੈਲੀਫੋਨ
5. ਸੂਤਰ ਦਰਸ਼ਨ
6. ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣੀਦਾ ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ

ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ, ਸੁਣ ਲਈਏ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ, ਸੁਣ ਲਈਏ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ, ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀ ਹੀ ਜਾਈਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਅਸਰ ਮਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਕੁਛ ਉਹ ਸਨ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਥੇਦਾਰਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ, ਸਲਾਹੁਣ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸਰਬੱਗਤਾ, ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਬਾਰੇ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਨੇਕ ਹੀ ਸਾਧੂਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਿਆਰੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਂਗ

"ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤ ਕਲਜੁਗੁ ਹੋਤਾ,
ਤੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਜੀਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ"

ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਆਮ ਕਹਿ ਸੁਣ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਸਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਸੰਨ ੧੯੫੯ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹ ਦਾ ਓਹਲਾ ਕਰ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ੧੯੫੬ ਤੋਂ ਕੁਛ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ

ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਕਾ ਇਹ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਅਗਲਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨ ਸਮਝੀ। ਇਸਦਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਮੇਰੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਤ ਸਾਧਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਕਹਿ ਉੱਠਿਆ ਕਿ

"ਜੈਸਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣੀਦਾ, ਤੈਸੋ ਹੀ ਮੈ ਡੀਠੁ।
ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਨਾ ਬੈਸੀਠੁ।

(ਪੰਨਾ ੯੫)

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਤਨੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਘਾਲਨਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਤਿਆਗੀ, ਵੈਰਾਗੀ, ਕੀਰਤਨੀਏ, ਵਿਦਵਾਨ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ

ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਗਊ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪਣਯੋਗ ਕਰਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪਵਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੂਨ ੧੯੫੬ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੫੬ ਵਿੱਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਛਪ ਨਹੀ ਸੀ ਸਕੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਛਪਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਰੱਖਣਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਥਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਪੂਰਾ ਰੱਖਣਗੇ।

ਅੱਗੇ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਦੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਤੇ ਅਣਛਪੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਜਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਛਾਪੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੇ।

ਟਿੱਕਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

02-10-1998 ੪੫ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ, ਆਲਿਮ ਨਿਵਾਸ,

ਪਟਿਆਲਾ।

ਫੋਨ ਨੰ: ੨੧੩੫੯੯

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਆਦਿ ਕਥਨ

ਹੰਸ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਚਨਾ

ਪੁਸਤਕ "ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ" ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ (੧੮੮੯ ਤੋਂ ੧੯੫੬) ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੂਨ ੧੯੫੬ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੫੬ ਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸੁਧਾਰ ਗਏ। ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾ-ਕਿਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਲੀ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਣਾ ਸੀ- ਪਰ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਿਖਤੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਪਏ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀ, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਸੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਾਰਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਨ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਵੱਸੀਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਬਾਰੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਤਿੰਨ ਭਾਗ) ਜੋ ਇਕ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, "ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਮਾਸ", "ਜੁਗ ਪਲਟਾਉ ਸਤਿਗੁਰੂ" ਤੇ "ਰੂਹਾਨੀ ਟੈਲੀਫੋਨ" ਵਰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਤਕ 'ਕੂਕਾ', 'ਸਤਿਜੁਗ' ਤੇ 'ਆਲਿਮ' ਵਰਗੀਆਂ ਪੱਤਰਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਦਾ ਜਨਮ ੧੮੮੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਕੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ. ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਥੱਲੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪੱਧਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ, ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲੱਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕੂਕਾ-ਲਹਿਰ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰਕਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਜਾਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਭਿੰਨਾ ਸੰਚਾਰ ਆਦਿ- ਆਪਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਬੜਾ ਵੱਡਮੁਲਾ ਅਤੇ ਅਭੁੱਲ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਗੁਪਤਵਾਸ ਵੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਡਿੱਗ ਰਹੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪ 'ਜੁਗ ਪਲਟਾਓ ਸਤਿਗੁਰੂ' ਅਤੇ 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਰਗੀਆਂ ਅਦੁੱਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਠੋਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਪਰਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਲ ਹੀ ਲਿਆ।

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਦੀ ਮਨੋਹਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਸੀ। ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਇਤਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਾਹਿਤਕ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਦ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਲ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਭਾਵਯੁਕਤ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਤੇ ਇੱਕੋ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਨ। 'ਜੁਗ ਪਲਟਾਓ ਸਤਿਗੁਰੂ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ

ਹੋਏ ਵਿਸਥਾਰ ਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਫਲ ਭਾਂਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਖੰਡਨ-ਮੰਡਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤ ਨਿਸ਼ਾ ਕਰਵਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ' ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਕੁੰਜੀਗਤ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਖੀ-ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਬੋਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਰਹਿਤ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤਲਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਅਮੋਲਕ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਥਾਲ ਵਿੱਚ ਪਰੋਸੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਓ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਚੇ ਪੰਛੀ-ਝਾਤ ਮਾਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੱਖ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੀ ੧ਓਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਨਾਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਉਲੇਖ ਹੈ

"ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ"

ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਤਿਮ ਰਚਨਾ ਰਾਗਮਾਲਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁੰਦਾਵਲੀ ਵਿਚ

'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ'

ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ-

'ਤਰਸ– ਪਇਆ ਮਿਹਰਾਮਤ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮਿਲਿਆ।

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ।'

ਸ੍ਰੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਅਥਵਾ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੇਮ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ' ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਨਦਰ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹੇ–ਅਨਪੜ੍ਹੇ, ਊਚ–ਨੀਚ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਘੂ ਪੁਸਤਕਾ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ, ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੁਗਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਮਰਿਆਦਾ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਨਾਤਨ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ (ਨਾਮ) ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਹੈ। ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਨਾਮ ਉਹ ਕੁੰਜੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੇ ਕਾਇਆ ਰੂਪੀ ਘਟ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜੰਦਰੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰਤਨ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਪੂਰਨ ਸੀਤ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਭੂਸ਼ਿਤ ਸੰਤ ਆਲਿਮ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਖਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਹ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ, ਸਹਿਜ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ–ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਜਣ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਗੋਂ

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਉਹ ਲੋਕ-ਲਹਿਰ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਬਣਿਆ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਿਆ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ੧੮੭੨ ਈ: ਦੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਨੇ ਤਾਂ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਉਸ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ ਗਮਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਿਸ ਦਮਨ ਚੱਕਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਅਟਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਸਮਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਇਸੇ ਦੌਰ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੌਸ਼ਨ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਜੋਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਰਣਨ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ 'ਬਾਬਰ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਕੇ' ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਮਾਸ ਨਿਸ਼ੇਧ' ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਆਲਿਮ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੁਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਸਾਹਾਰ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਇਆ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬੁੱਧਤਾ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹਵਾਲੇ

ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗੇ ਲੇਖਕ-ਹਾਰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪੀ ਥਾਲ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਸੁੰਦਰ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਾਂਗ ਸਜਾ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੫੬ ਈ: ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਦਿਮਾਗੀ ਨਸ ਫਟ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਟਿੱਕਾ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤਮ ਛਿਣਾਂ ਤਕ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਵਰਗੇ ਮਾਨਵ-ਰਤਨ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਘਟ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹੈ-

"ਅੰਤਰਿ ਗੁਰੁ ਅਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪਿ ਗੁਰਨਾਉ।
ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੇਖਣਾ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਨਣਾ ਗੁਰਨਾਉ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਠਾਉ।
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸਨੋ ਏਹ ਵਥੁ ਦੇਇ।
ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ।

(ਪੰਨਾ ੫੧)

ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਰਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸਨ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਿਮ ਤੇ ਵਿਰਲੀ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਹੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ' ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਮ ਭੇਂਟ ਤੇ ਸੌਗਾਤ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ।

4-10-98 **ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ**

ਪਟਿਆਲਾ।

੧ਓ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਅਨੁਬੰਧ ਨਿਰੂਪਣ

========================

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਤ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਨਾਂ ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹਕ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਵਾਚਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜਨ ਇਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਰਮ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ? ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਜਾਂ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਹੀ ਕਿੰਤੂ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੈਨ ਤੋਂ ਸੁਖੈਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਰ ਸਿੱਧੀ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਅਤੇ ਦਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਦੋ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਵਰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਰਬਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਅੱਨ ਮਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ 'ਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਜੋਈ

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜੋਈ ਕਰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਮਤ ਦਰਸਾਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਵੇਂ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ–ਨਿਮਿਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮੰਡੀ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਸੰਮਤ ੨੦੧੧ ਮੁਤਾਬਕ ੧੯੫੪ ਈ: ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ' ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਕਾਕਾ ਵੱਡਾ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਰ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦਿਓਂ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਵਿਚ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਨੱਨਾ ਅੱਖਰ ਤੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੰਥ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀ ਹੈ।"

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਤਨਾ ਹੀ ਅਦਬ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਓਸੇ ਰਾਤ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਾਵ ਉਪਜਿਆ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤੱਗਯ ਹਾਂ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਣ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਬਲ–ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਇਹ ਖਰੜਾ ਮੈਂ ਜੂਨ ੧੯੫੫ ਤੱਕ ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ।

ਲੇਖਕ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ 'ਆਲਿਮ'

ਜੂਨ ੧੯੫੫

(੧) ਨਾਮ ਸਿਧਾਂਤ

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ 'ਨਾਮ'। ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਰ ਦੇ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸਦੀ ਮਾਨਤਾ ਮਹੱਤਤਾ ਅਰ ਗੌਰਵਤਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਮੂਹ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਆਤਮਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ (ਐਂਟਰੀ ਗੇਟ) ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ (ਨਰ ਯਾ ਨਾਰੀ) ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਧਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। "ਨਾਮ", "ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ", "ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼", "ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ" ਅਤੇ "ਦੀਖਿਆ" ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ (Spiritual) ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਚੰਮ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਅਧਯਾਤਮਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ– "ਸੰਤਾਂ" ਦੀ "ਨਾਮ ਭੁੱਖ" ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ– "ਨਾਮ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ" ਦਾ ਅਹਾਰ ਸਮੂਹ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਿਵਿਰਤਕ ਹੈ–

'ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ, ਉਤ ਭੂਖੇ ਖਾਇ ਚਲਅਹਿ ਦੂਖੁ।"(ਰਹਿਰਾਸ)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਹਾਵਾਕ ਹੈ–

"ਕਰ ਕਾਸਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀ ਭੂਖ ਮੈ ਦਰਿ ਮਾਗਉ ਨੀਤਾ ਨੀਤ।"

ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਅਤੇ ਫਲ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਵਰਨਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਣ ਦਾ ਪੂਰਾ–ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਛ ਗੁਰ ਵਾਕ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਰਥ ਦਰਜ

ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:–

੧ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ :– ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਹੀ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ" ਹੈ। ਯਥਾ:– ਮੁੰਦਾਵਲੀ ਮ:੫–

"ਥਾਲ ਵਿਚਿ ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੂ ਪਈਓ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਵੀਚਾਰੋ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ–ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ ਜਿਸ ਕਾ ਸਭਸੁ ਅਧਾਰੋ।"

(ਅ)– *"ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ, ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ ਭਾਈ।"*

(ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੫)

(ੲ)– *"ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ।"*

(ਸ)– *"ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਿਅ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਟੋਹਨੀ।"* *(ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੫)*

(੨) ਨਾਮ ਰਤਨ :– 'ਰਤਨ' ਇਕ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸ਼ੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਜਵਾਹਰ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਕਹਿਕੇ ਸਨਮਾਨਦੇ ਹਨ:–

"ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ਜੀਉ।
ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਭਗਤ ਵਣਜਾਰਾ ਜੀਉ।" *(ਗਉੜੀ ਮ:੫)*

(ਅ)– *"ਅੰਤਰਿ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਨਾਮ ਰਤਨ ਲੈ ਗੁਝਾ ਰਖਿਆ।*
ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਲਖਾਵਣਿਆ।"

(ਮਾਝ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ:੫)

(੩) ਨਾਮ ਤੋਸ਼ਾ :–'ਤੋਸ਼ਾ' ਫ਼ਾਰਸੀ ਪਦ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ 'ਜ਼ਾਦਿ ਰਾਹ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਫ਼ਰਖ਼ਰਚਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਫ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਰਸਤੇ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਤੋਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਦੇ ਕੋਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਨਹੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ 'ਨਾਮ' ਤੋਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ–

"ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ।
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਊਹਾ ਸੰਗ ਤੋਸਾ". (ਸੁਖਮਨੀ)

ਨਾਮ ਚਾਨਣ :— "ਜਿਹ ਪੈਡੈ ਮਹਾ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰਾ।
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਗ ਉਜਿਆਰਾ।"

(੪) ਮਹਾਰਸ :— "ਨਾਮ ਮਹਾ ਰਸ ਪੀਉ।"

(੫) ਰਸਾਇਣ :— "ਨਾਮ ਰਸਾਇਣ ਜੋ ਰਤੇ ਨਾਨਕ ਸਚ ਅਮਲੀ।"

(੬) ਨਾਮ ਧਨੁ :—

"ਏਕੋ ਨਿਹਚਲ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਹੋਰੁ ਧਨੁ ਆਵੈ ਜਾਇ।
ਇਸ ਧਨ ਕਉ ਤਸਕਰੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਨਾ ਓਚਕਾ ਲੈ ਜਾਇ।"
(ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮ:੩)

(੭) ਦਾਰੂ—ਅਉਖਦ :— "ਸੰਸਾਰ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ।"
"ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ।
(ਗਉੜੀ ਮ:੫)

(੮) ਵੱਖਰ—ਸੌਦਾ :—
"ਸਚੁ ਵਖਰੁ ਧਨੁ ਨਾਮ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ।"
(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧)

(੯) ਨਾਮ ਬੀਜ :— "ਨਾਮ ਬੀਜ ਸੰਤੋਖ ਸੁਹਾਗਾ ਰਖ ਗਰੀਬੀ ਵੇਸ।"
(ਸੋ: ਮ:੧)

(੧੦) ਨਾਮ ਗਹਿਣਾ :— "ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅੰਤ ਵਾਰ ਗਹਿਣਾ।"

(੧੧) ਨਾਮ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ :—
"ਹਮ ਘਰਿ ਨਾਮੁ ਖ਼ਜਾਨਾ ਸਦਾ ਹੈ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ।"
(ਸੋ: ਮ:੩)

(੧੨) ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ :—
"ਸਰਬ ਕਲਾ ਸੋਈ ਪਰਬੀਨ। ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾ ਕਉ ਗੁਰ ਦੀਨ।"
(ਕਾਨੜਾ: ਮ: ੫)

(੧੩) ਨਾਮ ਵਪਾਰ :–

"ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਆਪਣਾ ਪਾਈਐ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰੁ।
ਭਉ ਜਲਿ ਡੁਬਦਿਆ ਕਢਿ ਲਏ ਹਰਿ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਦਾਤਾਰੁ।
ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੇ ਸਾਹ ਹੈ ਜਿ ਨਾਮੁ ਕਰਹਿ ਵਾਪਾਰੁ।
ਵਣਜਾਰੇ ਸਿਖ ਆਵਦੇ ਸਬਦਿ ਲਘਾਵਣ ਹਾਰ।"

(ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪)

(੧੪) ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ :–

"ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣ ਸੁ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸ਼ਟਣਹ।
ਕੂਕਰਹ, ਗਰਧਪਹ, ਕਾਕਹ, ਸਰਪ, ਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ।"

ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ –

'ਮੰਤ੍ਰ' ਸ਼ਬਦ ਅਤਿ ਵਿਆਪਤੀ ਦੋਸ ਕਰਕੇ ਯੁਕਤ ਹੈ। ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ, ਠੂਹਿਆਂ, ਸੱਪਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਖਜੂਰਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇਹ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ "ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ" ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਰਵੋਪਰੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ– "ਨਮੋਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ।" (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)। ਨਾਮ ਯਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਇਹ ਚਲੀ ਆਈ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਅਭਿਲਾਖੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਜਾਚਨਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਕੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ–

"ਸੇ ਮਥੇ ਨਿਹਚਲ ਰਹੇ ਜਿਨੀ ਗੁਰਿ ਧਰਿਆ ਹਥ।
ਧੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਪਿਆਲਿਆ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਪਥ।"
"ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਭਇਓ ਭ੍ਰਮੁ ਨਾਸਿਓ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਓ ਗੁਰ ਕਾਨ।"

(ਕਾਨੜਾ ਮ:੫)

ਇਸ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਫੂਕ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਬੈਰਾਗੀ ਬਾਬੇ ਮਾਧੋਦਾਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕਾਇਆ ਹੀ ਪਲਟ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਵਰਨਣ ਸਚ ਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਾਸਵਾਲੀਏ

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

"ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਣੁ ਜੁ ਏਕੁ ॥
ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ ॥"

ਤੇ ਇਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਬਚਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਾਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋਕੇ ਬਾਣ ਖਾਕੇ ਆਪੇ ਮਿਰਗ ਵਾਂਗ ਤੜਫ ਕੇ ਡਿਗਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਸੁੱਧ ਕਿਦੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਗ ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਤੇ ਉਹ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤਮੀਜ਼ ਵੀ ਗੁਆ ਦੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ [illegible] ਅੰਦਾਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

"ਸਰ ਪਾ ਗੁਮ ਕਰਦ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ
ਕਿ ਦਰ ਕੁਲ ਕਿਸ ਸਰ ਪਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸਦ॥" (ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਯਾ)

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਰ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਪੈਰ ਸਿਰ। ਇਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ।

ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ — ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਾਸ ਅਜੇਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ, ਦੇ [illegible] ਤੋਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਝੁਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ:

(ੳ) "ਕੇਸਾ ਕਾ ਕਰਿ ਚਵਰੁ ਢੁਲਾਵਾ ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ॥" (ਸੂਹੀ ਮ: ੫)
(ਅ) "ਕੇਸਾ ਕਾ ਕਰਿ ਬੀਜਨਾ ਸੰਤ ਚਉਰੁ ਢੁਲਾਵਉ॥" (ਗੂਜਰੀ ਮ: ੫)
(ੲ) "[illegible]"

ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਿਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਫਾ 83 ਅਤੇ 84 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੰਥੀ) ਦੀ ਰਚਨਾ– "ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦੁਰ" ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੈ–

"ਭਾਂਡਾ ਹੈ ਪੂਰਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਜਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।
ਬੂੰਦ ਆਤਮਾ ਰਸ ਦੀ ਡਿਗਦੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ ਸਦੱਫ਼ ਦੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।*
ਕੜ੍ਹਿਆ ਦੁੱਧ ਸੀ ਸੋਧ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਦਾ ਜਾਗ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾ ਜਮਾ ਦਿੱਤਾ।
ਨਜ਼ਰ ਕੀਮੀਆ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੋਨਾ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਝੱਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।
ਦੌਲਤ ਲਾ ਜਵਾਲ† ਦੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਭੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।
ਦਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਕੀਤਾ, ਕਾਲੇ ਕਾਗ ਦਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਦਿੱਤਾ।
ਸਿੱਧਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾ ਸਤਵੀਂ ਭੂਮਕਾ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਹੱਕ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ।
ਗੰਢ ਖੋਹਲ ਕੇ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਜੋੜ ਜੁੜਾ ਦਿੱਤਾ।
ਕਰ ਚਾਨਣਾਂ ਚਿਤ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਹੱਥ ਗਿਆਨ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।
ਫੂਕ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਮਾਰੀ ਬੰਦਾ ਗਿੱਦੜੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।
ਨਦਰੀ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਥੀਂ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸਾਫ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਬੂੰਦ ਬੈਰਾਗੀ ਦੇ ਕੰਨ ਰੂਪ ਸਿੱਧ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬੰਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਮੰਤ੍ਰ ਪਦ –

'ਮੰਤ੍ਰ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ 'ਮਤ੍ਰੀਂ' ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਪਤ–ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਬੰਧ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇਸਦੇ ਗੁਪਤ ਦੱਸਣ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਚਲਾ ਆਇਆ। ਇਹ ਇਕ ਲੌਕਿਕ ਬਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ– ਸੱਜਨਾਂ ਗੱਲ ਪਰਦੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਸੁਣ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ– ਬੀਰ ! ਗੱਲ ਕੰਨ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੱਲ ਦੇ ਸੁਣਨ ਸੁਣਨ ਵਿਚ

* ਗੋਸ਼ਿ ਸਦਫ– ਕੰਨ ਰੂਪ ਸਿਪ † ਅਮੁੱਕ ਧਨ।

ਭੇਤ (Secracy) ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ

"ਗੁਪਤਾ ਨਾਮ ਵਰਤੈ ਵਿਚਿ ਕਲਿਜੁਗ।"

ਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ?

ਹਰ ਸ਼ੈ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ–

ੳ) ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੇ ਰਾਮਰਾਜੇ।।

ਅ) "ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਸਰਬ ਧਨੁ ਧਾਰਣੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਈਐ।"

(ਭੈਰਉ ਮ:੫)

"ਜਿਸੁ ਵਖਰ ਕਉ ਲੈਨਿ ਤੂੰ ਆਇਆ।
ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨ ਘਰਿ ਪਾਇਆ।"

(ਸੁਖਮਨੀ)

ੲ) *"ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ ਕੋ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਅਧਾਰੁ।*
ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਨਾਉ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਦਾ ਰਹੈ ਉਰਧਾਰਿ।"

(ਸਲੋਕ ਮ:੩)

ਸ) *"ਨਾਮੁ ਇਸਟੁ ਮੀਤ ਸੁਤ ਕਰਤਾ ਮਨ ਸੰਗਿ ਤੁਹਾਰੈ ਚਾਲੈ।*
ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਕੀ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪਾਲੈ।"

(ਗਉੜੀ ਮ:੫)

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਟਿੱਕੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਸਾਧ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ –

ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪੰਚ ਭੂਤਕ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਇਆਂ ਰੂਪ ਕਿਲਾ ਹੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੈ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਹੈ–

"ਜਿਸਕਾ ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਿਨਿ ਦੀਆ ਤਾਲਾ ਕੁੰਜੀ ਗੁਰ ਸਉਪਾਈ।"
ਹਰਿ ਕਾ ਮੰਦਰੁ ਆਖੀਐ ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਗੜੁ।
ਅੰਦਰ ਲਾਲ ਜਵੇਹਰੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪੜੁ।

(ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੩)

"ਗੁਰਮਤਿ ਨਗਰੀ ਖੋਜ ਖੋਜਾਈ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥ ਪਾਈ।"

(ਸੂਹੀ ਮ:੪)

ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ :—

ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਹਉਮੈ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਦੀਰਘ ਰੋਗ" ਅਤੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵਰਨਿਆਂ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਜਪਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ।
ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਨਾਸ ਹੋਇ ਦੁਰਮਤਿ ਕਢੈ ਧੋਇ।" (ਕਾਨੜਾ ਵਾਰ ਮ:੪)

"ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਮਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕੁਲ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਰਾ।
ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਦੀਆ ਹਰਿ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸਦਾ ਕਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ।"

(ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪)

ਨਾਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ :

ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਯ। ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੇ ਨਾਮ ਉਸਦਾ ਮੌਸੂਫ਼ ਸੋ ਸਿਫ਼ਤ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਮਹਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਸੂਫ਼ ਦੀ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਸੌਖੀ ਹੀ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਖੰਡ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਏ।" ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਇਕ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਰਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਖੰਡ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ

ਏ, ਖੰਡ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਖੰਡ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਖੰਡ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਦੂਜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ ਦੌੜਿਆ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਿਆ, ਪੈਸੇ ਖ਼ਰਚੇ ਤੇ ਖੰਡ ਖ਼ਰੀਦੀ। ਇਕ ਚੁਟਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਰੱਖ.ਕੇ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਕਬਿਤ ਕਿਹਾ ਹੈ :–

"ਖਾਂਡ ਖਾਂਡ ਕਹੇ ਜੀਭਾ ਮੀਠੌ ਨ ਸਵਾਦ ਆਵੈ
ਅਗਨ ਅਗਨ ਕਹੈ ਸੀਤ ਨ ਬਿਨਾਸ ਹੈ।
ਬੈਦ ਬੈਦ ਕਹੈ ਰੋਗ ਮਿਟਤ ਕਾਹੂੰ ਕੋ ਨਾਹਿ
ਦਰਬ ਦਰਬ ਕਹੈ ਕੋਊ ਦਰਬੈ ਨ ਹੁਲਾਸ ਹੈ।
ਚੰਦਨ ਚੰਦਨ ਕਹੈ ਪ੍ਰਗਟੈ ਨ ਸੁਬਾਸ ਬਾਸ
ਚੰਦ–ਚੰਦ ਕਹੈ ਉਜੀਆਰੋ ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ।"

ਤਾਂਤੇ ਬਾਣੀ ਕਥਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੈ ਕਰਣੀ, ਪਰ–

"ਕਥਨੀ ਕਹਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ। ਸਭ ਕਥਿ ਕਥਿ ਰਹੀ ਲੁਕਾਈ।"

(ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਿਰਅੱਖਰ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ

"ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੋਬਿੰਦੁ ਧਿਆਵੈ, ਪੜਿਆ ਅਣਪੜਿਆ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵੈ।"

ਬਾਣੀ ਉੱਚੀ ਹੈ ਸੁੱਚੀ ਹੈ, ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਧੁਰੋਂ ਵੀ ਆਈ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪਾਠ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹੈ। ਪਰ ਉਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾਤਾਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਇਸ਼ਟ ਹੈ।

(੨) ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਸਲਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੂਲਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜਾ ਮਸਲਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ। ਦੇਹਧਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ "ਗੁਰੂ" ਯਾ "ਸਤਿਗੁਰੂ" ਦੇ ਲੱਛਣ ਮਾਨਸ ਮੂਰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤੇ ਹੀ ਘਟਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਦ ਤਕ ਰਸਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ, ਤਦ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਬਿਆਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਕਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਦ ਬੇਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਨਸ ਮੂਰਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਹੋਣਾਂ ਹੀ ਪਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ (Verification) ਨਿਮਿਤ ਕੁਛ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗੋਚਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :–

(੧) *"ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ।*
ਪੂਛਹੁ ਬ੍ਰਹਮੈ ਨਾਰਦੈ ਬੇਦ ਬਿਆਸੈ ਕੋਇ।"

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆ ਮ:੧)

(੨) *"ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ ਜਪਿ ਹਰਿ ਗਤਿ ਪਾਈ।*
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਕਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਈ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਿਸਿਸਟਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਈ।
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਕਿਨੈ ਪਾਇਆ ਮੇਰੇ ਭਾਈ।"

(ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਮ:੪ ਪਉੜੀ ੩)

(੩) *"ਦੈਤ ਪੁਤੁ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਿਛੁ ਸੰਜਮ ਨ ਪੜੈ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਜਾਣੈ।*
ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਐ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ।"

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੩, ਪੰ:੬੭)

(੪) *"ਨਾਮਾ ਛੀਬਾ ਕਬੀਰੁ ਜੋੁਲਾਹਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਗਤਿ ਪਾਈ।*
ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੇਤੇ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ ਹਉਮੈ ਜਾਤਿ ਗਵਾਈ।

ਸੁਰਿ ਨਰ ਤਿਨਕੀ ਬਾਣੀ ਗਾਵਹਿ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟੈ ਭਾਈ।"

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ:੩, ਪੰ: ੬੭)

(੫) "ਧੰਨੈ ਸੇਵਿਆ ਬਾਲ ਬੁਧਿ। ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਭਈ ਸਿਧਿ।
ਬੇਣੀ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਪਰਗਾਸੁ। ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹੋਹਿ ਦਾਸੁ।

(ਬਸੰਤ ਅ:ਮ:੫, ਪੰ: ੧੧੯੨)

ਪੂਰਵੋਕਤ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਫ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰੇਤਾ ਅਰ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸੁਕਦੇਵ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਜੀ ਜੈਸੇ ਬੇਦ ਬੇਤਿਆਂ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੱਗਾਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਧਰੂ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਨਾਮਦੇਵ ਅਤੇ ਧੰਨੇ ਆਦਿਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬੱਚਿਆਂ ਤਕ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੈਸੀਆਂ ਅਵਤਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਹੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ, ਬਾਣੀ ਉਚਰਦੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੋਮਲ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕੰਡ ਤੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਨਾਲ ਕਥਾ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਕੁਲ ਅੰਦਰ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਂਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਂ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛਿਕ ਕੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਦੇਹਧਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਘਟ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :-

(੧) ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਸਨਾ-

"ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ,
ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ।"

(ਤਿਲੰਗ ਮ:੪, ਪੰ: ੭੨੬)

(੨) ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨ– "ਸਤਿਗੁਰ ਚਾਟਉ ਪਗ ਚਾਟ।
ਜਿਤੁ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਪਾਧਰ ਬਾਟ"

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪, ਪੰ: ੧੨੯੭)

(੩) 'ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਗੁਰ ਚਰਨਾ,
ਕਲਿਮਲ ਡਾਰਨ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰਨ ਇਹ ਆਸਰ ਮੋਹਿ ਤਰਨਾ।"

(ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮ:੪, ਪੰ: ੫੩੧)

(੪) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ–

"ਮੈ ਸੁਖੀ ਹੂੰ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ।
ਗੁਰਿ ਅੰਤਰਿ ਸਬਦੁ ਵਸਾਇਆ,
ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੁਰਖਿ ਵਿਖਾਲਿਆ ਮਸਤਕਿ ਧਰਿ ਕੈ ਹਥ ਜੀਉ।"

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ:੫)

"ਹਉ ਗੋਸਾਈ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨੜਾ। ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਉਚ ਦੁਮਾਲੜਾ
ਸਭ ਹੋਈ ਛਿੰਝ ਇਕਠੀਆ ਦਯੁ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਆਪਿ ਜੀਉ।
ਵਾਤ ਵਜਨਿ ਟੰਮਕ ਭੇਰੀਆ। ਮਲ ਲਥੇ ਲੈਦੇ ਫੇਰੀਆ।
ਨਿਹਤੇ ਪੰਜਿ ਜੁਆਨ ਮੈ ਗੁਰ ਥਾਪੀ ਦਿਤੀ ਕੰਡਿ ਜੀਉ।"

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੫, ਪੰ: ੧੪)

(੫) ਗੁਰੂ ਲਖਤਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ–

"ਸਤਿਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸਕਾ ਨਾਉ,
ਤਿਸਕੈ ਸੰਗਿ ਸਿਖੁ ਉਧਰੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ।" (ਸੁਖਮਨੀ)

(੬) ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ–

"ਬ੍ਰਹਮੁ ਬਿੰਦੇ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹੀਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੈ।
ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸਤਿ ਕਰ ਮੁਖਿ ਸੰਚਹੁ ਤਿਸੁ ਪੁੰਨ ਕੀ ਫਿਰਿ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਉ ਪ੍ਰਤਖਿ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਣਾਵੈ।

ਨਾਨਕ ਭਾਗ ਭਲੇ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਜੋ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ।"

(ਮਲਾਰ ਮ:੪)

(੭) ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਤੇ ਕੁਲ –

"ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਪਿਤਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਕੁਲੁ
ਧਨ ਧਨ ਸੁ ਜਨਨੀ ਜਿਨਿ ਗੁਰੂ ਜਣਿਆ ਮਾਇ।
ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ
ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਜਿਨੀ ਡਿਠਾ ਤਿਨਾ ਲਏ ਛਡਾਇ।"

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੩੧੦)

ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ –

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਾਨ ਵਧੀਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਨੀਉਂ ਹੀ ਨਾਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤਕ ਸਾਰੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਵਿਅਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸਮਸ਼ਟੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਬਾਲਣਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਜੁੱਤੀ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਧੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਨਹੀ ਬੈਠ ਸਕਦਾ। ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਦੰਪਤੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰ ਕੰਨਿਆ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਧਿਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪੈ ਦੀ ਨਕਦ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਐਨੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਪਾਠ ਦੀ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਕੇਵਲ ਏਸ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਅ

ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਰਹੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੰਦ ਵਾਸਤੇ ਵਰ ਤੇ ਕੰਨਿਆ ਆਪ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਏ ਜਾਣ।

ਅਖੰਡ ਪਾਠ :—

ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਪਾਠ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਮੁੱਲ ਦੇਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਹਜ਼ੂਰ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬਹੁਤ ਸਵੱਛ ਹੈ। ਚਾਰ ਪਾਠੀ, ਚਾਰ ਧੂਪੀਏ, ਦੋ ਪਹਿਰੂ ਤੇ ਦੋ ਲਾਂਗਰੀ ਭਾਵ ੧੨ ਗੁਰਮੁਖ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਠੀ ਨਾਲ ਇਕ ਧੂਪੀਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਧੂਪੀਆ ਧੂਪ ਧੁਖਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਰੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਕ ਗੀਟੇ ਤੇ ਚਮਚੇ ਨਾਲ ਘਿਉ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਪਾਕੇ ਗੀਟੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠ ਵਿਚ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਛਕਿਆ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਪਾਠ ਵਾਲਾ ਸਥਾਨ ਜੇ ਕੱਚਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਲੇਪਣ ਦੇ ਕੇ, ਜੇ ਪੱਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਲ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਪਾਠ ਵਾਸਤੇ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਨੀਯਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਧ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸੋਧ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪਾਠੀ ਯਾ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਹੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਨਹੀ ਧਰ ਸਕਦਾ। ਕੁੰਭ ਵਿਖੇ ਸੋਧ ਦਾ ਜਲ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਅਖੰਡ ਜੋਤ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਕੁੰਭ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੁਮਾਲ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਇਕ ਨਾਰੀਯਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਿਲਦ ਵੀ ਚਮੜੇ ਦੀ ਨਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਰੁਮਾਲ ਵੀ ਧੋ ਕੇ ਸੋਧ ਦੇ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਫ਼ਰਸ਼ ਤੇ ਕੋਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕੱਪੜਾ ਸੋਧ ਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀ ਵਿਛਾਇਆ

ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਊਨੀ ਬਸਤ੍ਰ, ਘਾਸ ਫੂਸ ਯਾ ਨਾੜ ਆਦਿ ਵਿਛਾ ਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਲੇ, ਨੀਲੇ, ਭੂਰੇ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਵਰਤਣੇ ਮਨ੍ਹੇ ਹਨ। ਪਾਠ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਵੀ ਚਿੱਟੇ ਹੀ ਹੋਣੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ੁੱਧ ਘਿਉ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਯਾ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਸਰ੍ਹੋਂ ਯਾ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਦੀਵੇ ਯਾ ਲੈਂਪ ਜਗਾ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਬੇਅਦਬੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਾ ਰੁਪਯਾ ਦਰਸ਼ਨ ਭੇਂਟ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧੂਪੀਏ ਦੇ ਪਾਸ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਚੀ ਯਾ ਪੰਜਗ੍ਰੰਥੀ ਰੀਲ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਹਾਵਲ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸੀਏ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਕਿ "ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, "ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਧੂਪੀਆ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਰੌਲ ਲੱਗ ਜਾਣ 'ਤੇ ਜਦ ਦੂਜਾ ਪਾਠੀ ਤੇ ਧੂਪੀਆ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਤੁਕ ਤੋਂ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਧੂਪੀਏ ਵਾਸਤੇ ਜਦ ਵੀ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਆਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਸੌਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਯਾ ਜੰਗਲ ਜਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਸੋਧ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਘੂ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਲ ਦਾ ਵਰਤਣਾ ਅਤਿ ਲੁੜੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਹੈ– ***"ਜਲ ਕੌ ਲੇ ਮੂਤ੍ਰ ਕੇ ਪਾਛੇ।"*** ਪਾਠ ਅੱਧ ਵਿਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੋਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਪਾਠੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ "ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ" ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਦਾਸੀਆ

---

* ਨੋਟ ਨੰ (੧)– ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਹੀ ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। (੨) ਪਾਠ ਦੀ ੧੬ ਪਹਿਰ ਮਿਆਦ ਵਧੀਕ ਤੋਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਪਾਠ ਦਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਅਠਾਂ, ਦਸਾਂ ਯਾ ੧੨ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭੋਗ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕੀਰਤਨ, ਅਨੰਦ ਯਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਖਯਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਧੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉੱਚ ਤੋਂ ਉੱਚ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਸਤਕਾਰ ਦੇ ਨਿਮਿੱਤ ਹੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ।'

ਧੂਪ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ :—

ਧੂਪੀਆ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਧੂਪ ਨੂੰ ਪਾਠ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧੁਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼ੈਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ :—

੧. ਚੰਦਨ ਸੁਰਖ	੨. ਚੰਦਨ ਸੁਪੇਦ	੩. ਛੜ
੪. ਮੁਥਰਾ	੫. ਇੰਦ੍ਰ ਜੌਂ	੬. ਭੋਜ ਪਤ੍ਰ
੭. ਸੁਪਾਰੀ	੮. ਦਾਖ (ਮੇਵਾ)	੯. ਛੁਹਾਰੇ
੧੦. ਗਰੀ	੧੧. ਬਦਾਮ	੧੨. ਗੁਗਲ
੧੩. ਕੇਸਰ	੧੪. ਮੁਸ਼ਕ ਕਾਫੂਰ	੧੫. ਲੌਂਗ
੧੬. ਤਿਲ	੧੭. ਜੌਂ ਦੇਸੀ	੧੮. ਕਸਤੂਰੀ
੧੯. ਸੰਧੂਰ	੨੦. ਅਲੈਚੀ	੨੧. ਘਿਉ
੨੨. ਖੰਡ		

ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਮਸਲਾ —

ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਤਕਾਰ ਦੀ ਪਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਸਜੇ ਹੋਏ ਦੀਵਾਨ ਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਅਦਬ ਅਦਾਬ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਏਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਣ ਹੈ, ਕਿ ਇਸਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਪੂਜਯ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ

ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਦਵੀ ਵਧਦੀ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਤਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਏਨਾਂ ਸਪਸ਼ੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਔਖ ਅਤੇ ਸੰਦੇਹ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸਭ ਥੀ ਪਹਿਲੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਛੇਕੜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਆਪ ਪਧਾਰੇ ਅਤੇ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਚਹੁੰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ੪ ਘੜੀਆਂ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੋਹਨ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵੱਲ ਗਏ। ਚੁਬਾਰੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਗਲੀ ਵਿਚ ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗਲੀਚੇ ਤੇ ਦਰੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਰ ਤੰਬੂਰਾ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

<u>ਕੁੰਡਲੀਆਂ</u> :- *"ਅਮਰ ਗੁਰੂ ਅਸ ਭਾਖ ਕੈ ਭਏ ਸੁ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ।*
ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਮਨ ਸੁਖ ਲਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੰਦਨ ਠਾਨ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬੰਦਨ ਠਾਨ ਮੋਹਨ ਕੈ ਚਲੇ ਚੁਬਾਰੇ।
ਜਾਇ ਤਹਾਂ ਨਿਕਟਾਰ ਗਲੀ ਮਧਿ ਭੂਮਿ ਬੈਠਾਰੇ।
ਕੌਤਕ ਤਹਾਂ ਨਿਹਾਰ ਸਿੱਖ ਬਹੁ ਬਸਤ੍ਰ ਲਿਆਏ।
ਗਲੀਚੇ ਦਰੀ ਅਪਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਭੈ ਹਟਾਏ॥੧੮॥

<u>ਸੋਰਠਾ</u>- *ਤੂੰਬਰ ਹਾਥ ਸੁਧਾਰ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਮੁਖ ਕਮਲ ਸੋਂ।*
ਕੀਨੋਂ ਸਬਦ ਉਚਾਰ ਮੋਹਨ ਕੀ ਉਪਮਾ ਲੀਏ॥੧੯॥

"ਗਉੜੀ ਮ: ੫"– ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਅਪਾਰਾ। ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਸੋਹਨਿ ਦੁਆਰ ਜੀਉ ਸੰਤ ਧਰਮਸਾਲਾ। ਧਰਮਸਾਲ ਅਪਾਰ ਦੈਆਰ ਠਾਕੁਰ ਸਦਾ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੇ। ਜਹ ਸਾਧ ਸੰਤ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਵਹਿ ਤਹਾ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹੇ। ਕਰਿ ਦਇਆ ਮਇਆ ਦਇਆਲ ਸੁਆਮੀ ਹੋਹੁ ਦੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾਰਾ। ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਦਰਸ ਪਿਆਸੇ ਮਿਲਿ ਦਰਸਨ ਸੁਖੁ ਸਾਰਾ ॥੧॥"

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ: ੨੪੮)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਧੁਰ ਧੁਨੀ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਧਿਆਨ ਧਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਰਸ਼ੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਰੀ ਵਿੱਚ ਦੀ ਗਲੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਕੁਛ ਅਸਤ ਬਿਅਸਤ ਬਚਨ ਕੀਤੇ।

'ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਗੁਰਿਆਈ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਾਟਕ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।"
"ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਨ ਹੋਇ ਨਿਲੱਜ ਬਡੋ ਤੁਮ ਢੀਠ ਜੁ ਕੋਉ ਨਿਹਾਰੇ
ਪੋਥੀਆਂ ਲੇਵਨ ਆਇ ਇਹਾਂ ਤੁਮ ਬੀਥਨ ਮੈ ਬੈਠਯੋ ਡਿੰਭ ਪਸਾਰੇ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :–

"ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਅਨੂਪ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ॥
ਮੋਹਨ ਤੂੰ ਮਾਨਹਿ ਏਕੁ ਜੀ ਅਵਰ ਸਭ ਰਾਲੀ।
ਮਾਨਹਿ ਤ ਏਕੁ ਅਲੇਖੁ ਠਾਕੁਰੁ ਜਿਨਹਿ ਸਭ ਕਲ ਧਾਰੀਆ।
ਤੁਧੁ ਬਚਨਿ ਗੁਰ ਕੈ ਵਸਿ ਕੀਆ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਬਨਵਾਰੀਆ।"
ਤੂੰ ਆਪਿ ਚਲਿਆ ਆਪਿ ਰਹਿਆ ਆਪਿ ਸਭ ਕਲ ਧਾਰੀਆ।
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਪੈਜ ਰਾਖਹੁ ਸਭ ਸੇਵਕ ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀਆ" ॥੨॥

(ਪੰਨਾ : ੨੪੮)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਮੋਹਨ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ :–

"ਸਮਤਾ ਬਚਨ ਸੁਨਾਇ ਮਨੈ ਸੁਖ ਪਾਇਓ।
ਗੁਰੂ ਬਿਖਮਤਾ ਨਾਹਿ ਸੁ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਹਾਇਓ।
ਤਾਂਤੇ ਦੇਰ ਤਿਆਗ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀਜੀਐ।
ਹੋ ਨਿਜ ਮਨ ਮਹਿ ਸੁਖ ਪਾਇ ਬਡੋ ਜਸ ਲੀਜੀਐ।"

ਦੋਹਰਾ।। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਕੈ ਮੋਹਨ ਮਨ ਸੁਖ ਪਾਇ।
ਚਾਰੋਂ ਗੁਰ ਜੋਤਿ ਜੋ ਇਸ ਮੈ ਰਹੀ ਸਮਾਇ॥੨੬॥
ਮੋਹਨ ਜੀ ਤਬਹੀ ਉਠੇ ਹਾਥ ਪੋਥੀਆਂ ਧਾਰ।
ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਤਬ ਕਹੀ ਮੋਹਨ ਜਸ ਬਿਸਥਾਰ॥੨੭॥

ਸ਼ਬਦ

"ਮੋਹਨ ਤੁਧੁ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਧਿਆਵੈ ਦਰਸ ਧਿਆਨਾ।
ਮੋਹਨ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਤੁਧੁ ਜਪਹਿ ਨਿਦਾਨਾ।
ਜਮ ਕਾਲੁ ਤਿਨ ਕਉ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਜੋ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਵਹੇ।
ਮਨਿ ਬਚਨਿ ਕਰਮਿ ਜਿ ਤੁਧੁ ਅਰਾਧਹਿ ਸੇ ਸਭੇ ਫਲ ਪਾਵਹੇ।
ਮਲ ਮੂਤ ਮੂੜ ਜਿ ਮੁਗਧ ਹੋਤੇ ਸਿ ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਸੁਗਿਆਨਾ।
ਬਿਨਵੰਤ ਨਾਨਕ ਰਾਜ ਨਿਹਚਲ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨਾ"॥੩॥

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ: ੨੪੮)

– "ਇਮ ਵਾਕ ਸੁਨੇ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਕੇ ਤਬ ਮੋਹਨ ਜੀ ਮਨ ਆਨੰਦ ਪਾਯੋ।
ਪੋਥੀਆਂ ਹਾਥ ਲੈ ਆਇ ਤਬੈ ਜਸ ਬੀਨ ਸੁਨੇ ਚਲ ਬਾਸ਼ਕ ਆਯੋ।
ਦੀਨੀ ਸੁ ਪੋਥੀਆਂ ਹਾਥ ਗੁਰੂ ਗੁਰਕੇ ਚਰਨਾਂ ਬੁਜ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੀਸ ਉਠਾਇ ਕਹਯੋ ਅਸ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੁਮ ਨਹੀਂ ਸੁਹਾਯੋ॥੩॥

ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਤਮ ਭਾਗ ਉਚਾਰਿਆ :–

"ਮੋਹਨ ਤੂੰ ਸੁਫਲ ਫਲਿਆ ਸਣ ਪਰਵਾਰੇ।
ਮੋਹਨ ਪੁਤ੍ਰ ਮੀਤ ਭਾਈ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਤਾਰੇ।
ਤਾਰਿਆ ਜਹਾਨੁ ਲਹਿਆ ਅਭਿਮਾਨੁ ਜਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
ਜਿਨੀ ਤੁਧਨੋ ਧੰਨੁ ਕਹਿਆ ਤਿਨ ਜਮ ਨੇੜੂ ਨ ਆਇਆ।

ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਕਥੇ ਨ ਜਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਮੁਰਾਰੇ।
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਟੇਕ ਰਾਖੀ ਜਿਤੁ ਲਗ ਤਰਿਆ ਸੰਸਾਰੇ।।੪।।

(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ: ੨੪੮)

ਜਿਸ ਪ੍ਰਿਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਸੋ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਕਾਰ ਤੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ।

ਅੱਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਠਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫੈਸਲਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰਾਸ ੯੦ ਅੰਸੂ ਪ੨ :– ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਅੱਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ ਸਮੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ– "ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਸਦੇ ਲੜ ਲਾ ਚੱਲੇ ਹੋ ?" ਆਗਯਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ। ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ– "ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ (ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੜ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਨਾ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚਲ ਜਾਏਗੀ। ਜੇ ਆਪ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੈਸੇ (ਭਾਵ ਮਾਨਸ ਮੂਰਤ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਨਾ ਲਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚਲ ਜਾਏਗੀ। ਜੇਹੜਾ ਆਪ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਬਾਬਤ ਹੁਕਮ

ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।* ਭਾਈ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨੋ, ਪਰ ਨਿਸ਼ਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕਈ ਸੋਢੀ ਲਿਖਕੇ ਲਾਲਚ ਵਸ ਕਬਜਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਏਸ ਲਈ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰੋ।" ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਵਾਕ ਕੀਤਾ– "ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ" ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਕਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਸਨ ਜੋ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਥਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ "ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ" ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇਹਧਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉਲਟਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ "ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਣ" ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਕੌਤਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਪਾਸ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀੜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੀੜ ਹਜ਼ੂਰ ਪਾਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਸ ਬੀੜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਨਹੀ ਸੀ, ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦਾ।

---

* ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਅਸੂਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਏਹ ਕਦੇ ਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਿਰ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੜ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਨਾ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਥਿਰਕ ਜਾਏਗੀ।

ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਹਿਲੂ

ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤੇਗੰਡੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁਲੀਟਿਕਲ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ" ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤ੍ਰ ਅਰ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਠੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਵੈਸਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਖਾਲਸਾ ਤਹਿਰੀਕ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਬੇ ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਬਰ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਤੋਜ਼ਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਫ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ, ਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਤੱਕੜੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਅਪਣੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਖ਼ੁਸਰੋ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਆਪ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਚੰਦੂ ਲਾਲ ਨੂੰ ਜੋ ਅਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਸਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਨਰਾਜ ਸੀ, ਟੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹੁਣ ਖ਼ੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਦ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਫੌਜਾਂ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪਣਾ ਹੀ

ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ (Administration) ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਖ਼ਤ (ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ) ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵੀ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਪਿਆ। ਆਪ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਤੇ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਕੀਤਾ। ਆਲਮਗੀਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗ-ਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਕੰਟਕ ਰਾਜ ਭੋਗਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜਾਨਸ਼ੀਨੀ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀ ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਜਾਮਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਬਾਬੇ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਰਵੰਸ ਤਕ ਨਿਉਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੂਧਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਆਸਣ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਵਿਚਲਤ ਤੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਰਾਜ ਪਾਟ ਖੁੱਸਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਬਾਬਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਲਾਵਾਰਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰਾਜਸੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਸਮਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰੰਗੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕਦਮ ਘਾਬਰ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਤੇਜਸਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੋ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਇਕ ਨਵੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਕੇ ਬਾਬੇ ਕਾ ਤਖ਼ਤ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ "ਕੂਕਾ" ਲਹਿਰ ਸੀ ਜੋ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ

* ਪੂਰੇ ਹਾਲਾਤ ਲੇਖਕ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ– "ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਸਤਿਗੁਰੂ" ਵਿਚ ਵੇਖੋ।

ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ "ਸੂਬਾ" (ਯਾ ਗਵਰਨਰ) ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਤਸੀਲ ਵਿਚ 'ਤਸੀਲ ਜੱਥੇਦਾਰ', ਹਰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ 'ਥਾਣਾ ਜੱਥੇਦਾਰ' ਤੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 'ਪੇਂਡੂ ਜੱਥੇਦਾਰ' ਕੈਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਨੌਕਰੀਆਂ, ਵਦੇਸ਼ੀ ਬਸਤਰਾਂ, ਤਾਰ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਡਾਕਖ਼ਾਨਿਆਂ ਤਕ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਾਕਮ, ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਡਾਕ ਮਹਿਕਮਾ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੧੮੫੭ ਈ: ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੮੬੩ ਈ: ਤਕ ਇਹ ਲਹਿਰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸਨੂੰ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਯਾ ਸਮਾਜਕ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ੧੮੬੩ ਈ: ਤੋਂ ੧੮੭੨ ਈ: ਦੇ ਅਰੰਭ ਤਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਉਹ ਟੱਕਰ ਹੋਈ ਕਿ ਪਾਰਲੀਮਿੰਟ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਇਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਭੂਚਾਲ ਨਾਲ ਕੰਬ ਉੱਠੀਆਂ। ਸੱਤਯਾ ਗ੍ਰਹ ਤੇ ਨਾਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਜੋ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ,– "ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ" ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਚਿੜ ਕੇ ਕੂਕਾ ਆਖਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ੧੮੫੭ ਈ: ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦਮਨ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦ੍ਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਜ ਯਾ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਮੌਤ ਦੇ ਵਰੰਟਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਕੂਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ "ਕੂਕੇ" ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਇਸ

ਲਹਿਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਦਮ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਛੇਕੜ ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ, ਰਈਸਾਂ, ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ, ਫਾਂਸੀ ਚਾੜ੍ਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੧੮੧੮ ਈ: ਦੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ੩ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਾਗੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਕੱਠਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਜਨਮ :—

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਾਬੇ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਖ਼ਾਲੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਚੰਗਾ ਮੌਕਾ ਤਾੜਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮ ਲੀਗ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਐਂਗਲੋ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਉਂ– "ਸਿੰਘ ਸਭਾ" ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸਦਾ ਅਸਲ ਮੰਤਵ (ਮੇਨ ਆਬਜੈਕਟ) (੧) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ (੨) ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਗ਼ਯਾਨਾਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਟੀਕਾ (injunction) ਕਰਨਾ ਅਤੇ (੩) ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ, ਸ਼ਰਾਰਤ ਭਰੀ ਅਤੇ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਅਜੇਹਾ ਭੰਡਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨ ਕੇਵਲ ਵਰਤਮਾਨ ਸਿੱਖ ਸਗੋਂ ਔਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਸਿੱਖ ਨਸਲਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਕਾਰਤ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤੱਕਦੀਆਂ ਰਹਿਣ। ਪੂਰਵੋਕਤ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਜਰਮਨ ਫਿਲਾਸਫਰ ਮਿਸਟਰ ਮਾਰਟਨ ਲੂਥਰ ਦੀ ਅੰਜੀਲ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦੇ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਵੀਆਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਾਬੇ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਖ਼ਾਲੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬੇ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੱਤਪਰ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਉਪਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਓਸੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜੀਵਨ ਵਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਵੱਲ ਕੈਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਤਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੋਏ– "ਐਂਟੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ" ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਨਿਕਲ ਸੱਕਣ, ਜੋ ਉਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਉਹ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟ ਰਹੇ ਹਨ।

"ਸਿੰਘ ਸਭਾ" ਬਾਬਤ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੧੮੭੨ ਈ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ੧੮੭੩ ਈ: ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ (Constitution) ਦੇ ਨਿਯਮ ੬, ੭, ੮, ੯ ਅਤੇ ੧੦ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ :–

(੧) ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੋਧਣੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(੨) ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁੱਟ–ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸਾਜੀ ਗਈ ਸੀ।

(੩) ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕਰਨ ਹਿਤ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹਨ :–

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਖ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਰਜ ਹਨ ਅਥਵਾ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮੁਫ਼ਸਦ (ਫ਼ਸਾਦੀ ਤੇ ਬਾਗ਼ੀ) ਗਿਣੇ ਗਏ ਹੋਵਣ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਖ਼ਸੂਸ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਉਹੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਫ਼ਸਦ ਤੇ ਬਾਗ਼ੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ ੭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਮਰਾਤਬੇ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਹਾਦੁਰ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ ੯ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ– "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ (ਭਾਵ ਵਿਰੁੱਧ) ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। (ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਭਗਤ ਸਿੱਖਾਂ ਤਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਸੀ)।"

ਨਿਯਮ ਨੰਬਰ ੧੦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ– "ਖ਼ੈਰ ਖ਼ਾਹੀ ਕੌਮ ਫ਼ਰਮਾਂਬਰਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ।" ਅਰਥਾਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ੁਭ–ਚਿੰਤਕ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਸਿੰਘ ਸਭਾ" ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਲਕੇ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਕ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੈਂਡਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮ ਦ੍ਰੋਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ੱਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਹਿ–ਕਹਿ ਕੇ ਕੌਮ ਦੇ ਨੇਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਰਾਜ ਪਲਟਾਊ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਇਨਾਮ ਵਿਚ ਜਗੀਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਹੁਣ ਤਕ ਐਸ਼ਾਂ ਤੇ ਬਹਾਰਾਂ ਲੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

(੩) ਮਾਸ ਨਿਸ਼ੇਧ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਸਿਧਾਂਤ "ਅਹਿੰਸਾ" ਦੇ ਅਸੂਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਔਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਏਗਾ। ਉਸਦਾ ਅਹਾਰ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਤੋਗੁਣੀ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅੱਜ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯੋਗ ਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਲਮਗੀਰ ਸ਼ੋਹਰਤ (-Universal Reputation) ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਅਜ 'ਜੀਵੋ ਤੇ ਜੀਉਣ ਦੇਵੋ" (Live and let live) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਯੁਤ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਪੰਚ ਸ਼ਿਲਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੜੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮਾਨਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੰਚ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਜਾਮਨ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਛੋਟੇ –ਛੋਟੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਸ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਸੂਲ ਅੱਗੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਂ ਦੁਖਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ। ਜੇ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤੀ ਅਤੇ ਲੁੜੀਦੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਰਦਨ ਉੱਤੇ ਛੁਰੀ ਯਾ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਂਬੀਰ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ। ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸੰਚਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦਇਆ ਨੂੰ– 'ਧਰਮ ਦੀ ਮਾਤਾ' ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਅਰਥ ਦਇਆ ਰੂਪ ਮਾਤਾ ਦਾ ਹੀ ਖ਼ੂਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਿੱਖ

ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਜਬਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀ ਦਿੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਦਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਿਰਬਲ ਅਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਪੁਚਾਣ ਯਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨੀ ਮਾਨਵੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਨਸਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਕਬਰਸਤਾਨ ਬਣਾਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰੇ। ਆਪਣੀ ਜੀਭਾ ਦੇ ਸੁਆਦ ਬਦਲੇ ਮਾਸੂਮ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ–

"ਦੇਖ ਕਰ ਚਲਨਾ ਕੁਚਲ ਜਾਏ ਨ ਚਿਊਂਟੀ ਰਾਹ ਮੇਂ ।
ਆਦਮੀ ਕੋ ਬੇਜ਼ਬਾਨੋਂ ਸੇ ਭੀ ਉਲਫ਼ਤ ਚਾਹੀਏ।"

ਬਾਜ਼ੇ ਸੱਜਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਬੋਸ ਆਈ.ਐੱਸ.ਓ., ਐੱਮ.ਬੀ., ਐੱਫ਼.ਸੀ.ਐੱਸ. ਰਾਸਾਇਨਾਚਾਰਯ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ ਐਗਜ਼ਮੀਨਰ ਬੰਗਾਲ ਗਵਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਯ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਬਿਆਨ ਸਾਇੰਸ ਕਨਵੈਂਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਨ ੧੯੧੮ ਈ: ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ :–

"ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਮਾਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਬਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ।"

(ਪੰਨਾ ੧੦੪)

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਨਿਸ਼ਿੱਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤਬਕੇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਸ ਵਾਸਤੇ "ਮਹਾਂਪ੍ਰਸ਼ਾਦ" ਪਦ ਮਖ਼ਸੂਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਡਿਆਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ "ਸਤਿਗੁਰੂ" ਸਪਤਾਹਿਕ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਾਸ

ਨਿਖੇਧੀ ਸਬੰਧੀ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਨੇ ਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨਵਾਨ ਹੇਠ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾ ਖਾਣਾ ਪਾਪ ਹੈ।" ਉਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ– 'ਜੇ ਅਸੀ ਮਹਾਂਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾ ਖਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕੁੱਕੜ ਤੇ ਬੱਕਰੇ ਆਦਿ ਜਾਨਵਰ ਏਨੇ ਵੱਧ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਮੱਲ ਲੈਣਗੇ । ਸਾਨੂੰ ਖੇਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਥਾਂ ਨਹੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਅਸੀ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ , ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਸਪਿਰਿਟ ਪੈਦਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ' ਆਦਿ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ੧੯੦ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ "ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਾਸ" ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੧੯੪੧ ਈ: ਮੁਤਾਬਕ ੧ ਹਾੜ ੧੯੯੮ ਬਿ: ਨੂੰ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮਹਾਂਪ੍ਰਸ਼ਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਸ ਨਿਸ਼ੇਧਕ ਪ੍ਰਮਾਣ

ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਬੇਦ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਅਰ ਪੁਰਾਣ ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਅੰਦਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਅਰ ਹਦੀਸਾਂ ਤੇ ਤਵਾਰੀਖ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਵੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕੋਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ ਜੋ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਉੱਤਰੇ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਵਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਹੇਠ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਮਾਸ

ਨਿਸ਼ੇਧ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :–

(੧) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਬੈਲ ਦਇਆ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ–

"ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ। ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ।"

(ਜਪੁਜੀ)

(੨) ***"ਅਸੰਖ ਗਲ ਵਢ ਹਤਿਆ ਕਮਾਹਿ।।***
ਅਸੰਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਹਿ।" *(ਜਪੁਜੀ)*

(੩) ***"ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ***
ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ।" *(ਜਪੁਜੀ)*

(੪) ***"ਦਇਆ ਜਾਣੈ ਜੀਅ ਕੀ ਕਿਛੁ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਕਰੇਇ।"***

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(੫) ***"ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ।***
ਇਹ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਂਡੇ ਘਤੁ।" *(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)*

(੬) ***ਹੋਇ ਸਗਲ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਹਰਿ ਸੰਗ ਸਮਾਵਉ।***
ਦੂਖੁ ਨ ਦੇਈ ਕਿਸੈ ਜੀਅ ਪਤਿ ਸਿਉ ਘਰਿ ਜਾਵਉ।"

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(੭) ***ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ।"***

(ਬਾਰਾ ਮਾਹ ਮਾਝ)

(੮) **ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਛੇਆਂ ਲਖਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ–**
"ਦਇਆਲੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਆ।" *(ਸਲੋਕ ਸਹਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮ:੫)*

(੯) ***"ਜੇ ਰਤੁ ਲਗੈ ਕਪੜੈ ਜਾਮਾ ਹੋਇ ਪਲੀਤੁ,***
ਜੋ ਰਤੁ ਪੀਵਹਿ ਮਾਣਸਾ ਤਿਨ ਕਿਉ ਨਿਰਮਲੁ ਚੀਤੁ।"

(ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਮ:੧, ਪੰਨਾ ੧੪੦)

(੧੦) ***"ਮੇਹਰ ਮਸੀਤ ਸਿਦਕ ਮੁਸਲਾ ਹਕੁ ਹਲਾਲ ਕੁਰਾਣ।"***

(ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰ: ੧੪੦)

(੧੧) "ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇਤ ਮੁਸਲਮਾ ਕਹਾਵੈ।"

(ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰ:੧੪੧)

(੧੨) "ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ।
ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ।"

(ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰਨਾ:੧੪੧)

(੧੩) "ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸ ਨ ਹੋਈ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੈ ਪੈ ਵਗੈ ਖਸਮੈ ਸਾ ਪੁਰਸਾਈ।"

(ਆਸਾ ਮ:੧ ਪੰਨਾ:੩੬੦)

(੧੪) "ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ਵਡਾ ਸਾਦ ਕਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣੇ।
ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ।"

(ਆਸਾ ਮ:੧ ਪੰਨਾ ੩੬੦)

(੧੫) "ਹਥਿ ਛੁਰੀ ਜਗਤ ਕਾਸਾਈ।" (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(੧੬) "ਬੇਦੁ ਪੜੈ ਮੁਖਿ ਮੀਠੀ ਬਾਣੀ।।
ਜੀਆਂ ਕੁਹਤ ਨ ਸੰਗੈ ਪਰਾਣੀ।" (ਗਉੜੀ ਮ:੧ ਪੰਨਾ ੨੦੧)

(੧੭) "ਆਤਮਾ ਪਰਾਤਮਾ ਏਕੋ ਕਰੈ।" (ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧ ਪੰਨਾ ੬੬੧)

ਅਰਥਾਤ ਪਰਾਏ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਸਮਝੇ।

(੧੮) "ਕਾਦੀ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਮਲੁ ਖਾਇ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾਵੈ ਜੀਆ ਘਾਇ।।
ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਣੈ ਅੰਧੁ। ਤੀਨੇ ਓਜਾੜੇ ਕਾ ਬੰਧੁ।।"

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ:੧ ਪੰਨਾ ੬੬੨)

(੧੯) "ਏਕਾਦਸੀ ਇਕੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਵੈ। ਹਿੰਸਾ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਵੈ।

(ਪੰਨਾ ੮੪੦)

ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ। ਇਨ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ।"

(ਪੰਨਾ ੨੯੯)

(੨੦) "ਜਿਸੁ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ਅਭਿਮਾਨੁ ਨ ਤਾਕਉ ਹਿੰਸਾ ਲੋਭੁ ਵਿਸਾਰੇ।"

(ਸਾਰੰਗ ਮ:੧ ਪੰਨਾ ੧੧੯੮)

(੨੧) "ਕਲਿ ਹੋਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰੁ।"

(ਸਲੋਕ ਮ:੧ ਪੰਨਾ:੧੨੪੨)

(੨੨) "ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ। ਜਾਇ ਜਗਾਇਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ।
ਚਾਕਰ ਨਹਦਾ ਪਾਇਨਿ ਘਾਉ। ਰਤੁ ਪਿਤੁ ਕੁਤਿਹੋ ਚਟਿ ਜਾਹੁ।"

(੨੩) "ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਅੰਤਰਿ ਜਾਣੈ ਸਰਬ ਦਇਆ।
ਨਾਨਕ ਤਾ ਕਉ ਮਿਲੈ ਵਡਾਈ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਸਰਬ ਜੀਆ।"

(ਰਾਮਕਲੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟਮ:੧, ਪੰ: ੯੪੦)

(੨੪) "ਮਨਮੁਖ ਮਰਹਿ ਮਰਿ ਮਰਣੁ ਵਿਗਾੜਹਿ।
ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਆਤਮ ਸੰਘਾਰਹਿ।"

(ਮਾਝ ਮ:੩ ਅਸ਼ਟਪਦੀ, ਪੰ: ੩੬੨)

(੨੪) "ਅੰਧੇ ਖਾਵਹਿ ਬਿਸੂ ਕੇ ਗਟਾਕ।
ਅਨਾਥ ਰਵਾਣਿ ਉਦਰੁ ਲੇ ਪੋਖਹਿ ਮਾਇਆ ਗਈਆ ਹਾਟਿ।
ਕਿਲਵਿਖ ਕਰਤ ਕਰਤ ਪਛੁਤਾਵਹਿ ਕਬਹੁ ਨ ਸਾਕਹਿ ਛਾਂਟਿ।
ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਕਟਾਰੀ ਆਪਸ ਕਉ ਲਾਈ ਮਨੁ ਅਪਨਾ ਕੀਨੋ ਫਾਟ।"

(ਸਾਰੰਗ ਮ:੫, ਪੰ: ੧੨੨੪)

(੨੬) "ਨਮਸਤੰ ਰਹੀਮੇ ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ।" (ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ)

ਅਰਥਾਤ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

(੨੭) "ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪਸੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਦਇਆ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤ।"

(ਰਾਮਕਲੀ ਪਾ:੧੦)

(੨੮) "ਮਜ਼ਨ ਤੇਗ਼ ਬਰ ਖ਼ੂਨ ਕਸ ਬੇ ਦਰੇਗ਼।
ਤੁਰਾ ਨੀਜ਼ ਓ ਖ਼ੂਨ ਰੇਜ਼ਦ ਬ ਤੇਗ਼ (ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਪਾ:੧੦)

ਅਰਥਾਤ ਬੇਦਰੇਗ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਗ਼ ਨਾ ਚਲਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਲਹੂ ਵੀ (ਅਰਸ਼ੀ) ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਗਿਰਾਇਆ ਜਾਏਗਾ।

(੨੯) "ਜੀਅ ਬਧਹੁ ਸੁ ਧਰਮੁ ਕਰਿ ਥਾਪਹੁ ਅਧਰਮੁ ਕਹਹੁ ਕਤ ਭਾਈ।
ਆਪਸ ਕਉ ਮੁਨਿਵਰ ਕਰਿ ਥਾਪਹੁ ਕਾ ਕਉ ਕਹਹੁ ਕਸਾਈ।"

(ਮਾਰੂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਪੰਨਾ ੧੧੦੧੩

ਅਰਥਾਤ ਜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹੋ ਧਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਅਧਰਮ ਕਿਸਨੂੰ ਕਹੋਗੇ ? (ਜੀਅ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਓ!) ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੋ ਗਏ ਮੁਨੀ (ਯਾ ਧਰਮਾਤਮਾ) ਪਰ ਕਸਾਈ ਕਿਹਨੂੰ ਆਖੋਗੇ ? ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਜੀ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਕਸਾਈ ਹੈ।

(੩੦) "ਰੋਜਾ ਧਰੈ ਮਨਾਵੈ ਅਲਹੁ ਸੁਆਦਤਿ ਜੀਅ ਸੰਘਾਰੈ।
ਆਪਾ ਦੇਖਿ ਅਵਰ ਨਹੀ ਦੇਖੈ ਕਾਹੇ ਕਉ ਝਖ ਮਾਰੈ।"

(ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ: ੪੮੩)

ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਮੋਮਨ ਰਖਨਾਂ ਏਂ ਰੋਜੇ, ਮਨਾਂਦਾ ਹੈਂ ਅੱਲਾ ਨੂੰ, ਪਰ ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਬਦਲੇ ਘਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਜੀਆਂ ਦਾ। ਆਪਣੇ ਆਪਦਾ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਨਹੀ ਦੇਖਦਾ। ਫੇਰ ਭਲਾ ਝਖਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਏਂ? ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਘਾਤ ਕਰਕੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਝਖਾਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

(੩੧) ਇਕ ਤੌਹੀਦ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–

"ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਕਹਹੁ ਮਤ ਝੂਠੇ ਝੂਠਾ ਜੋ ਨ ਬਿਚਾਰੇ।
ਜਉ ਸਭ ਮੈ ਏਕ ਖ਼ੁਦਾਇ ਕਹਿਤ ਹਉ ਤਉ ਕਿਉ ਮੁਰਗੀ ਮਾਰੈ।"

(ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਪੰਨਾ:੧੩੫੦)

(੩੨) ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਨਵਰ ਜ਼ਿਬਾਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:–

"ਕਬੀਰ ਜੋਰੀ ਕੀਏ ਜੁਲਮੁ ਹੈ ਕਹਿਤਾ ਨਾਉ ਹਲਾਲ।
ਦਫ਼ਤਰ ਲੇਖਾ ਮਾਗੀਐ ਹੋਇਗਾ ਕਉਨ ਹਵਾਲੁ।"

(ਪੰਨਾ:੧੩੭੪)

(੩੩) "ਕਬੀਰ ਜੀਅ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਕਹਤੇ ਹਹਿ ਜੁ ਹਲਾਲ।
ਦਫ਼ਤਰ ਦਈ ਜਬ ਕਾਢਿਹੈ ਹੋਇਗਾ ਕਉਨ ਹਵਾਲੁ।"

(ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੯੯)

(੩੪) "ਕਬੀਰ ਜੋਰੁ ਕੀਆ ਸੋ ਜੁਲਮੁ ਹੈ ਲੇਇ ਜਬਾਬੁ ਖ਼ੁਦਾਇ।
ਦਫ਼ਤਰ ਲੇਖਾ ਨੀਕਸੈ ਮਾਰ ਮੁਹੈ ਮੁਹਿ ਖਾਇ।" (ਸਲੋਕ ਨੰ:੨੦੦)

(੩੫) "ਸਿਮਰਨੁ ਭਜਨੁ ਦਇਆ ਨਹੀ ਕੀਨੀ ਤਉ ਮੁਖਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿਗਾ।"
(ਪੰਨਾ: ੧੧੦੫)

(੩੬) "ਮੁੰਦਰਾ ਮੋਨ ਦਇਆ ਕਰ ਝੋਲੀ।" (ਪੰਨਾ:੮੯੬)

(੩੭) "ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸੰਤਹੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਰ ਬਾੜੀ।"
(ਪੰਨਾ:੮੯੬)

(੩੮) "ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਏ ਸੁਪਨੰਤ੍ਰ ਨਾਹੀ।"
(ਪੰ: ੯੭੦)

(੩੯) "ਕਬੀਰ ਖ਼ੂਬੁ ਖਾਨਾਖੀਚਰੀ ਜਾ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੋਨ।
ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨ।" (ਸਲੋਕ ਨੰ: ੧੦੦)

(੪੦) "ਬਾਟ ਪਾਰਿ ਘਰਿ ਮੂਸਿ ਬਿਰਾਨੋ ਪੇਟ ਭਰੈ ਅਪ੍ਰਾਧੀ।
ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਜਾਇ ਅਪਕੀਰਤ ਸੋਈ ਅਬਿਦਿਆ ਸਾਧੀ।
ਹਿੰਸਾ ਤਉਮਨ ਤੇ ਨਹੀ ਛੂਟੀ ਜੀਅ ਦਇਆ ਨਹੀ ਪਾਲੀ।
ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਮਿਲਿ ਕਥਾ ਪੁਨੀਤ ਨ ਚਾਲੀ।"
(ਸਾਰੰਗ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪੰਨਾ: ੧੨੫੩)

(੪੧) "ਤੀਰਥ ਦੇਖ ਨ ਜਲ ਮਹਿ ਪੈਸਉ ਜੀਅ ਜੰਤਨ ਸਤਾਵਉਗੋ।
(ਰਾਮਕਲੀ ਨਾਮਦੇਉ ਪੰਨਾ: ੯੭੨)

(੪੨) "ਜੇਤਉ ਪੀਆ ਮਿਲਨ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੀ ਕਹੀਦਾ।"

(੪੩) ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ–

"ਸ਼ੀਹ ਪੁਜੂਤੀ ਬੱਕਰੀ ਮਰਦੀ ਹੋਈ ਹੜ ਹੜ ਹਸੀ
ਸ਼ੀਹ ਪੁਛੈ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋਇ ਇਤ ਅਉਸਰ ਕਿਤ ਰਹਸ ਰਹਸੀ।
ਬਿਨਉ ਕਰੇਦੀ ਬੱਕਰੀ ਪੁਤਰ ਅਸਾਡੇ ਕੀਚਨਿ ਖਸੀ।
ਅੱਕ ਧਤੂਰਾ ਖਾਂਦਿਆਂ ਕੁਹ ਕੁਹ ਖਲ ਉਖੱਲਿ ਵਿਣਸੀ।
ਮਾਸੁ ਖਾਨਿ ਗਲ ਵੱਢਕੈ ਹਾਲ ਤਿਨਾੜਾ ਕਉਣ ਹੋਵਸੀ।

ਗਰਬ ਗਰੀਬੀ ਦੇਹ ਖੇਹ ਖਾਜ ਅਖਾਜੁ ਅਕਾਜੁ ਕਰਸੀ।
ਜਗ ਆਇਆ ਸਭ ਕੋਈ ਮਰਸੀ।

(ਵਾਰ ੨੫ ਪਉੜੀ ੧੭)

(੪੪) "ਕੁਹੈ ਕਸਾਈ ਬੱਕਰੀ ਲਾਇ ਲੂਣ ਸੀਖ ਮਾਸੁ ਪਰੋਆ।
ਹਸਿ ਹਸਿ ਬੋਲੇ ਕੁਹੀਦੀ ਖਾਧੇ ਅੱਕ ਹਾਲ ਇਹੁ ਹੋਆ।
ਮਾਸ ਖਾਨਿ ਗਲ ਛੁਰੀ ਦੇ ਹਾਲ ਤਿਨਾੜਾ ਕੌਣ ਅਲੋਆ।
ਜੀਭੈ ਹੰਦਾ ਫੇੜੀਆ ਖਉ ਦੰਦਾਂ ਮੁਹੁ ਭੰਨ ਵਿਗੋਆ।"

(ਵਾਰ ੩੭ ਪੰ: ੨੧)

(੪੫) "ਬਧਿਕ ਉਧਰੇ ਆਖੀਅਨ ਫਾਹੀ ਪਾਇ ਨ ਫੜੀਐ ਟੰਗਾ।।
ਜੇ ਕਾਸਾਈ ਉਧਰਿਆ ਜੀਆਂ ਘਾਇ ਨ ਖਾਈਐ ਭੰਗਾ।।"

(ਵਾਰ ੩੧ ਪਉੜੀ ੯)

ਪੂਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ

(੧) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਪਾਣ ਲੱਗੇ। ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਕਰੇ ਮੰਗਵਾਏ–

"ਭੋਜਨ ਹੇਤ ਅੰਨ ਇਕ ਠਾਈ। ਆਮਿਖ ਕਾਰਨ ਛਾਂਗ ਮੰਗਾਈ।"

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਪੰਡ ਅਧਯਾ ੯)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੀਭੀਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਕਿਹਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ!

"ਪਾਇ ਸੂਤ ਗਰ ਕਰਤ ਕੁਕਰਮਾ, ਧਨ ਹਿਤ ਹਿੰਸਾ ਸੋਹਿ ਅਧਰਮਾ।
ਅੰਤ ਪ੍ਰਯੰਤ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਧਾਰੇ, ਝੂਠ ਪਿਸਨਤਾ ਚਿਤ ਹਿਤਕਾਰੇ।।੧੭।।
ਸੋ ਖਤ੍ਰੀ ਦਿਜ ਕਿ ਧੋਂ ਚੰਡਾਲਾ, ਸਹਹਿ ਜਾਇ ਜਮਦੰਡ ਬਿਸਾਲਾ।
ਕੌਨ ਜਨੇ ਊ ਤਿਹ ਫਲ ਦੀਨਾਂ, ਪਾਇਓ ਨਰਕ ਈਹਾਂ ਅਘ ਕੀਨਾ।।੧੮।।

ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਰਸਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਕਰੇ ਆਦਿ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਦੱਸਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸਨੂੰ ਚੰਡਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਜੇ ਸੂਤ ਦਾ

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਨੇਊ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ :–

"ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ।
ਇਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਂਡੇ ਘਤੁ।
.......ਤਗੁ ਕਪਾਹਹੁ ਕਤੀਐ ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਵਟੇ ਆਇ।
ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨ੍ਹਿ ਖਾਇਆ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਪਾਇ।" (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

ਅਰਥ– 'ਦਇਆ ਦੀ ਕਪਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸੂਤ ਕਤਕੇ, ਜਤ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਵਟ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜਨੇਊ ਜੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਹੈਗਾ ਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਾ ਦੇਵੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਲੱਖਾਂ ਚੋਰੀਆਂ ਯਾਰੀਆਂ ਤੇ ਠੱਗੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਕਪਾਹ ਦਾ ਜਨੇਊ ਵਟਕੇ ਗਲ ਪੌਂਦੇ ਹੋ, ਬਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਹ ਕੇ ਰਿੰਨ੍ਹਦੇ ਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ (ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ) ਵੀ ਆਖਦੇ ਹੋ ਆਓ ਲਾਲਾ ਜੀ ਭੋਜਨ ਪਾਓ।' ਏਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਕਿੰਨਾ ਅਹਿੰਸਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਨੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਨਿਖੇਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ।

(੨) ਦੇਵ ਲੂਤ ਰਾਖਸ਼ :– ਦੇਵ ਲੂਤ ਰਾਖਸ਼ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਲੰਗਰ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ :–

"ਸ਼ੁਭ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿ ਲੇਹੁ ਹਮਾਰਾ॥ ਅਸਨ ਕਰਹੁੰ ਤਬ ਅੰਗੀਕਾਰਾ॥
ਯੋਂ ਨਹਿ ਤੁਮਰੋ ਖਾਉਂ ਕਦਾਪੀ॥ ਹਉ ਸਭ ਜੀਵਨ ਕੇ ਸੰਤਾਪੀ॥
ਪ੍ਰਿਥਮ ਤਜਹੁ ਆਮਿਖ ਕਉ ਖਾਨਾ॥ ਕਰਹੁ ਜਾਸ ਹਿੱਤ ਜੀਵਨ ਹਾਨਾ॥

ਦੇਵਲੂਤ ਨੇ ਨਾਮ (ਗੁਰਮੰਤਰ) ਲੈ ਕੇ ਮਾਸ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ।

"ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਤਹ ਰਹੇ ਗੁਸਾਈ। ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਕੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ॥੧੮॥
ਸਭ ਰਾਖਸ਼ ਕਉ ਨਾਮ ਜਪਾਇਓ। ਆਮਿਖ ਖਾਨ ਤਿਨੈ ਤਜਵਾਯੋ॥
ਜੀਅ ਘਾਤ ਕੀ ਬਾਨ ਬਿਸਾਰੀ। ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕਰਹੀ ਸੁਖ ਬਾਰੀ॥
ਭੈ ਤਿਆਰ ਜਬ ਚਲਨੇ ਹੇਤਾ। ਤਬ ਬੋਲੇ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਕੇਤਾ॥੧੯॥
ਹਿੰਸਾ ਨਹਿੰ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕੀਜੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਪ ਜਪਹੁ ਦੁਖ ਛੀਜੈ॥੨੦॥

(੩) ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ :– ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ ਬ੍ਰਤ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ:–

"ਏਕ ਅਹਿੰਸਾ ਜਾਨੀਐ ਮਨ ਬਚ ਕਾਇਆਂ ਤੀਨ।
ਪਰ ਕਾ ਬੁਰਾ ਜਿ ਚਿਤਵਨਾਂ ਮਨ ਕੀ ਹਿੰਸਾ ਚੀਨ।
ਫਿੱਕਾ ਬੋਲ ਹਨਾਇ ਦੁਖਾਵੈ। ਹਿੰਸਾ ਬਚਨਨ ਕੀ ਕਹਿਲਾਵੈ।
ਤੀਸਰ ਮਾਰਨ ਜੀਵਨ ਕੇਰੀ। ਤਿਆਗੇ ਇਨ ਕੋ ਹ੍ਵੈ ਖਿਨ ਦੇਰੀ।"

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਭਾਗ ਅਧ੍ਯਾ ੪੮ ਪੰਨਾ:੫੩੧)

(੪) ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਫਲ :– ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਖਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਧੂਮ ਧਾਮ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਰਾਧ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਬਘਿਆੜ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਭੁੱਖਾ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਅਤੇ ਜੁਗਤੀ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਦੁਨੀਚੰਦ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਂ ਕੋਹਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਮਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾ ਦੇਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਘਿਆੜ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਜੈਸੀ ਹੋ ਗਈ। ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਥਾਲ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪੁੱਛਿਆ– 'ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮੀ ਸੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਜੂਨ ਕਿਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ? ਬਘਿਆੜ ਰੂਪ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ– "ਜਦ ਮੇਰੇ ਅੰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਥਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਸ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਉ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਉਸਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਲੋਭਿਆ ਥਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਤੁਝ ਕਉ ਭੀ ਏਹੀ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਕਉ ਮਿਲ ਕਰ ਆਪਨਾ ਜਨਮ ਸੁਧਾਰ ਲੇਹੁ।"

(ਵੱਡੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ, ਪੰਨੇ: ੫੬੦–੫੬੧ ਇਹ ਜਨਮਸਾਖੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰੈਸ ਛਿਹਰਟਾ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ)

(ੳ) ਮੱਕੇ ਦੇ ਇਮਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ :— ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਹਾਜੀਆਂ ਤੇ ਇਮਾਮਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:—

"ਜਬਰਾਂ ਮਾਰ ਨ ਸੱਕਨੀ ਚੀਤੇ ਸ਼ੇਰ ਪਲੰਗ।
ਥੀਏ ਹਰਾਮ ਬਹੁ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਜੋ ਮਾਰਨ ਅੱਗੋਂ ਡੰਗ।
ਡਾਢਿਆਂ ਕੋਈ ਨ ਮਾਰਈ ਕਰਨ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਜ਼ੋਰ
ਜੋਈ ਗਰੀਬ ਨਿਮਾਨੜੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦੇ ਮਾਸ ਅਧੋੜ।
ਲਿਖਿਆ ਚਾਰ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਹਰਾਮ।
ਸੋਈ ਕਲਮੇ ਪਾਕ ਜੋ ਮੰਨੇ ਰੱਬ ਕਲਾਮ।"

(ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਪੰਨਾ : ੫੬੨)

(ਅ) ਮਦੀਨੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਇਮਾਮਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ :—

"ਲੈ ਫ਼ਰਮਾਨ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਆਏ ਮੁਸਲਮਾਨ।
ਮਾਰਨ ਗਊ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭੁਲਾ ਸ਼ੈਤਾਨ।
ਕਹਿੰਦੇ ਪਕੜ ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਔਰ ਕੁਹਿੰਦੇ ਜੀਅ।
ਮਾਰਨ ਛੁਰੀਆਂ ਲੱਤ ਦੇ ਕਹਿਣ ਹਲਾਲੀ ਥੀਅ।
ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਣ ਤੁਰਕ ਅਜ਼ਾਰ।
ਖਾਵਣ ਮਾਸ ਹਲਾਲ ਕਹਿ ਹੋਵਣ ਅੰਤ ਖ਼ੁਆਰ।" *(ਪੰਨਾ: ੨੯੨)*

ਅੱਗੇ ਪੰਨਾ ੨੯੭ :—

(ੲ) *"ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਇ ਹੁਇ ਬੰਧ ਨਿਆਰੇ ਦੋਇ।*
ਓਹਨਾਂ ਖਾਧਾ ਹੱਡ ਮਾਸ ਉਹ ਪੀਵਨ ਦੁਧ ਲੈ ਚੋਇ।
ਜ਼ਿਦੋ ਜ਼ਿਦੀ ਆਪ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਲੜਾਇ।
ਓਹਨਾਂ ਮਾਰਿਆ ਸੂਰ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਮਾਰੀ ਗਾਇ।
ਦੋਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੱਤਿਆ ਮੁਏ ਨ ਜੀਵਨ ਫੇਰ।
ਦਰਗਹ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦੁਇ ਲੈ ਸਜਾਈ ਢੇਰ।"

(ਜ) "ਸੁਸਹੁ ਪੀਰ ਬਹਾਉਦੀਨ ਆਖੇ ਨਾਨਕ ਪੀਰ।
ਬੇਗੁਨਾਹ ਜੋ ਜਾਨਵਰਾਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਤਕਬੀਰ।
ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਹਰਾਮ ਹੈ ਸਿਰ ਗਰੀਬਾਂ ਸੋਇ।
ਬੇ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਖਾਵੇ ਮਾਸ ਜੁ ਕੋਇ।
ਜਿਤੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਰਬ ਦੀ ਕਾਨ ਹੈਵਾਨ ਨਬਾਤ।
ਸਭਨਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਬ ਕੀਚਨ ਨਾਹੀ ਘਾਤ।
ਕਿਤੀ ਸ਼ਈ ਪਾਕ ਹੈ ਕਿਤੀਂ ਸ਼ਈਂ ਪਲੀਤ।
ਨਫਸੈ ਕਾਰਨ ਮਾਰੀਐ ਕਹੀ ਖ਼ੁਦਾਇ ਹਦੀਸ।
ਕਾਰਨ ਸਵਾਦੇ ਨਫ਼ਸ ਦੇ ਜਾਨਾਂ ਜ਼ਿਬੇ ਕਰਾਇ।
ਜਿਸਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰਸੀ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਕੁਹਸੀ ਆਇ।
ਤੰਦਰੁਸਤ ਨ ਮਾਰੀਐ ਜੋ ਫਿਰਦਾ ਗਲੀਆਂ ਮਾਹਿਂ ।
ਆਈ ਅਜ਼ਲ ਜੋ ਗਿਰੇ ਸੋ ਕਹੇ ਹਲਾਲੀ ਖਾਇ
ਬਾਝੋਂ ਖਾਣੇ ਤਾਮ ਤੇ ਖਾਣਾਂ ਹੋਰ ਹਰਾਮ।
ਨਫ਼ਸ ਰਜ਼ਾਈ ਬਾਤਲੀ ਕਹਿਆ ਮੂਲ ਨ ਮਾਨ।
ਜੇ ਕਰੇਂ ਰਿਆਜ਼ਤ ਬੰਦਗੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸ ਨ ਪਾਕ।
ਸਭਨਾ ਅੰਦਰ ਰਮ ਰਹਿਆ ਹਰ ਦਮ ਸਾਹਿਬ ਆ।

(ਪੰਨਾ : ੩੦੬)

(ਹ) ਕਮਾਲ ਦੀਨ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਏਹ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੱਲ ਲੈਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:—

ਆਖੈ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਸੱਚ ਸੁਣ੍ਹ ਇਮਾਮ ਕਮਾਲ।
ਜੋ ਗ਼ਾਲਿਬ ਹੁਇ ਇਨਸਾਨ ਪਰ ਮਾਰਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਹਲਾਲ।
ਗਊ ਭੈਸ ਤੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਜੋ ਹੈਨ ਹੈਵਾਨ ਗਰੀਬ।
ਤਿਹ ਪਰ ਛੁਰੀ ਹਰਾਮ ਹੈ ਖਾਵਨ ਤਿਨਾਂ ਪਲੀਚ।
ਜਬਰਾਂ ਮਾਰ ਨ ਹੰਘੀਐ ਜੋ ਕਰਨ ਅਗੋਂ ਤੇ ਜੋਰ।

ਜਿਸ ਪਰ ਜੋਰਾ ਨਾਂ ਚਲੇ ਦੇਣ ਹਰਾਮ ਕਰ ਛੋਰ।
ਖਾਧਿਆਂ ਮਾਸ ਗੁਨਾਂਹ ਹੈ ਜੋਰੀ ਕੀਆ ਹਲਾਲ।
ਜੋਰੀ ਕੁੱਠਾ ਹਰਾਮ ਹੈ ਤਿਸਤੇ ਹੋਇ ਜ਼ਵਾਲ।

(ਕ) ਪੰਨਾ ੩੦੮– ਦਰਦਵੰਦ ਦਰਵੇਸ਼ :–

"ਤਉਰੇਤ ਅੰਜੀਲ ਜ਼ਬੂਰ ਫ਼ਰਕਾਨ। ਚਾਰੇ ਕੂਕਣ ਜ਼ੋਰ ਹਰਾਮ।
ਅੱਲਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਮੰਨੈ ਨ ਕੋਇ। ਆਖ਼ਰ ਵਕਤ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋਇ।
ਬੇ ਜ਼ਬਾਨ ਪਰ ਛੁਰੀ ਹਰਾਮ। ਕਿਆਮਤ ਲੇਖਾ ਰਿਹਾ ਅਮਾਨ।
ਜੈਸਾ ਕਰੇ ਤੈਸਾ ਹੀ ਪਾਵੈ। ਹਥੋ ਹਥੀ ਝਗੜ ਚੁਕਾਵੈ।
ਸਾਬਰ ਦਰਦ ਵੰਦ ਦਰਵੇਸ਼। ਬੇਦਰਦਾਂ ਕੋ ਕਿਆਮਤ ਪੇਸ਼।
ਦੇਣਾਂ ਲੈਣਾਂ ਛਡੈ ਨ ਕੋਇ। ਆਖ਼ਰ ਵਕਤ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋਇ।।"

(੬) ਸ਼ੀਹੇਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼– ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ੀਹਾਂ ਉੱਪਲ (ਖੱਤ੍ਰੀ) ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਸ਼ੀਹਾਂ ਇਕ ਸੌ ਬੱਕਰੇ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਹ ਕਿਉਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ? ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ– ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਹਨ। ਮੇਲ ਮੰਡਲ ਤੇ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇਣੀ ਹੈ।ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:–

"ਇਤਨੇ ਜੀਵਨ ਹਿੰਸਾ ਕਰੈਂ। ਪਾਪ ਬਿਸਾਲ ਆਪਨ ਸਿਰ ਧਰੈਂ।
ਅਬ ਤੌ ਸੁਗਮ ਜਾਨੀਐ ਕਰਬੋ। ਅੰਤ ਮਹਾ ਦੁਖ ਨਰਕਨ ਪਰਬੋ।
ਦੇਹਿਂ ਸਾਸਨਾਂ ਜਮ ਕੇ ਦੂਤ। ਤਹਾਂ ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਬੰਧੁਪ ਪੂਤ॥੮॥
ਜਿਨ ਕੇ ਹਿਤ ਅਘ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ। ਤਹਾਂ ਨ ਰੰਚਕ ਹੋਇਂ ਸਹਾਇ।
ਸੁਖ ਭੋਗਹਿੰਗੇ ਸਗਰੇ ਲੋਕ। ਅਪਦਾ ਪਰੇ ਤੋਹਿ ਬਡ ਸ਼ੋਕ॥੯॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਜਬ ਕਰ ਹੈ ਲੇਖਾ। ਲਹੈ ਮਹਾ ਦੁਖ ਰਹੈ ਨ ਸੇਖਾ।।"

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ੀਹਾਂ ਬਹੁਤ ਭੈਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਕਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ :–

"ਅਜ ਖ਼ਲਾਸ ਤਿਸ ਛਿਨ ਸਭ ਕੀਨੇ।
ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨ ਲੀਨੇ।"

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰਾਸ ੧ ਅੰਸੂ ੨੬)

ਜੇਹੜੇ ਸੱਜਨ ਆਪਣਾ ਸੁਆਦ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਸ ਬਣਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ੀਹੋਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਬਾਰਤਾ ਤੋਂ ਜੱਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਪਾਪ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ੀਹੋਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਬੱਕਰੇ ਕਿਉਂ ਛੁਡਵਾਂਦੇ ? ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਪ ਸ਼ੀਹੋਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਸਹਿਣੀ ਪਵੇ ਗੀ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਸ ਪਕਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ? ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕੁਫ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਮਾਸ ਬਣਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

(੭) ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ :— ਭਾਈ ਤਿਲੋਕ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ

"ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਤਮ ਪਿਖੋ ਕਿਸੇ ਦੁਖਾਵੋ ਨਾਹਿੰ ।
ਯਾ ਸਮ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਰ ਹੈ ਸਤਿ ਧਰੋ ਰਿਦ ਮਾਹਿੰ ।

ਤਿਲੋਕ ਚੰਦ ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਦੇ ਇਕ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਹਿਰਨੀ ਨਿਕਲੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜਾ ਦੁੜਾ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗਣੀ 'ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੋ ਟੁੱਕੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਤਿਲੋਕ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਜੀ ਘਾਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਡਾਢਾ ਪਛਤਾਇਆ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ,

ਕਿ ਹੁਣ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀ ਪਹਿਨਾਂਗਾ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਲੱਕੜ ਦਾ ਫਲ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਚੋਗਲ ਖੋਰ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ। ਮੁਗ਼ਲ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤਿਲੋਕ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੈਜ ਰੱਖਣ ਹਿੱਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਗੁਪਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਮੁਗ਼ਲ ਦੀ ਆਗਯਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢੀ ਤਾਂ ਕਾਠ ਦਾ ਫਲ ਫੁਲਾਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਚਮਕ ਨਾਲ ਇਉਂ ਚਮਕਿਆ ਕਿ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਚੁੰਧਿਆ ਗਈਆਂ।

"ਸਤਿ ਨਾਮ ਕਹਿ ਤੇਗ ਨਿਕਾਰੀ। ਉਤਮ ਅਸਿਜਿਹ ਕੀਮਤ ਭਾਰੀ।
ਤਿਲੋਕੇ ਦਿਖ ਧਨ ਗੁਰ ਕੋ ਕਹਾ। ਮੁਗਲ ਤੇਗ ਪਿਖ ਬਡ ਸੁਖ ਲਹਾ। ।੧੦੪। ।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬ ਅਧਯਾ ੮, ਛੰਦ ੮੯ ਤੋਂ ੧੦੪ ਤਕ)

ਝਟਕਾ ਤੇ ਹਲਾਲ

ਕਈ ਸਿੱਖ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਚਾਰ ਬੱਜਰ ਕੁਰ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕੁੱਠਾ ਖਾਣ ਦੀ ਕੁਰਹਿਤ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਸਮੇਂ ਹਦੈਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਕੁੱਠਾ ਨਹੀ ਖਾਣਾ।' ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਏਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ– 'ਝਟਕਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਖਾ ਲੈਣਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਕੁੱਠਾ' ਪਦ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਅ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਰ ਹਿੰਸਾ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਲਾਲ ਨਾਲ ਵੀ–

"ਉਨ ਝਟਕਾ ਬਿਸਮਿਲ ਕੀਆ, ਦਇਆ ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਭਾਗੀ
ਕਹਿਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸਾਧੋ ਅੱਗ ਦੁਹਾਂ ਘਰ ਲਾਗੀ।"
"ਜੀਆਂ ਕੁਹਤ ਨ ਸੰਗੈ ਪ੍ਰਾਣੀ।"
ਪੁਨਾਂ– "ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨ ਖਾਇਆ ਸਭ ਕੋ ਆਖੈ ਪਾਇ।"– ਪੁਨਾਂ
"ਭਾਉ ਦੁਧਾ ਕੁੱਠਾ।"

ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹਿਸਾ ੧ ਦੇ ਪੰਨਾ : ੯੧ ਤੋਂ ੯੪ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨੇਊ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ– "ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਪ੍ਰੋਹਤ ਜੀ, ਤੁਸੀ ਕਪਾਸ ਦਾ ਜੰਞੂ ਵਟ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕੀਤਾ; ਨਿਉਤਾ ਦੇ ਕੇ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਬੁਲਾਏ, ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਵਾਸਤੇ ਬੱਕਰਾ ਮਾਰਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਖੱਤ੍ਰੀ ਲੋਕ ਹਲਾਲ ਨਹੀ ਝਟਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਝਟਕੇ ਹੋਏ ਬੱਕਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ– "ਕੁਹਿ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ:–

"ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨ ਖਾਇਆ।"

ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਹਣਾਂ ਤੇ ਝਟਕਣਾਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਣ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਵੱਲੋਂ *'ਕੁੱਠਾ ਨਾ ਖਾਣ'* ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼– *'ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ'* ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ *'ਕੁੱਠਾ ਨਹੀ ਖਾਣਾ'* ਦਾ ਏਹੀ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ– 'ਝਟਕਾ ਖਾ ਲੈਣਾ' ਤਾਂ *"ਤੁਰਕਣੀ ਗਮਨ ਨਾ ਕਰਨ"* ਵਾਲੀ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ– "ਹਿੰਦਣੀ ਬੇਸ਼ਕ.... ? ਅਜੇਹੀ ਕਲਪਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਦਾਚਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਬੱਜਰ ਕੁਰਹਿਤ ਹੈ– *'ਤਮਾਕੂ ਨਾ ਪੀਣ ਦੀ'*, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਲਾ ਲੈਣਾ ਮਹਾਨ ਮੂਰਖਪੁਣੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ– "ਸ਼ਰਾਬ ਬਿਨਾ ਸੰਗ ਪੀ ਲੈਣੀ।" ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਜੀ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰ ਹਿੰਸਾ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਲਾਲ ਨਾਲ ਵੀ–

"ਉਨ ਝਟਕਾ ਉਨ ਬਿਸਮਿਲ ਕੀਆ ਦਇਆ ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਭਾਗੀ
ਕਹਿਤ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸਾਧੋ ਅੱਗ ਦੁਹਾਂ ਘਰ ਲਾਗੀ।"

ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ

ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਸਿੱਖ ਮਾਸ ਨੂੰ ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਵਾਸਤੇ 'ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀ ਵਰਤਿਆ

ਗਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਰਤਿਆ ਹੈ– ***"ਆਣ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵੰਡ ਛਕਾਇਆ।"***

ਸੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਮਾਸ। ਮਾਸ ਜੈਸੀ ਨਿਖਿੱਧ ਵਸਤੂ ਨੂੰ– 'ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ' ਕਹਿਣਾ ਵਾਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੰਤ੍ਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਭੈੜੀਆਂ ਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੇ ਉੱਤਮ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਤਕਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਉਹ– "ਜਲ ਤੁੰਬਕਾ", ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ– "ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ" ਅਤੇ ਭੈਰਵੀ ਚੱਕਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੀ ਕੈ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ– "ਮਹਾਸਿੱਧ" ਆਖਦੇ ਹਨ। ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਤੇ ਬੋਤਲ ਗਟਕ ਜਾਏ, ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਿਰਾਜੇ ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਘਰ, ਉਸਨੂੰ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

"ਹਾਲਾਂ ਪੀਬਤਿ ਦੀਖਿਸ਼ਤ ਸੈ, ਮੰਦਰੇ ਸ਼ਪਤੋ ਨਿਸ਼ਯਾ।
ਗਣਿਕਾ ਗ੍ਰਿਹਿਏਸ਼ੁ ਵਿਰਾਜਤੇ ਸਾ ਕੌਲਵ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਕੇਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਰੌਚਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਭਾਈਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਸ ਜੈਸੀ ਪਾਸ਼ਵਕ ਅਤੇ ਨਿਖਿੱਧ ਖ਼ੁਰਾਕ 'ਤੇ ਵੀ 'ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ' ਦਾ ਲੇਬਲ ਏਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਭੈੜੀ ਤੇ ਨਾ ਖਾਣ ਯੋਗ ਅਭੱਖ ਵਸਤੂ ਸਮਝ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਮਾਸ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ

ਕਈ ਸੱਜਨ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਬੀਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਜੈਸੀ ਮਾਰਸ਼ਲ ਰੇਸ ਨੂੰ ਮਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਜਰੂਰ ਛਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਰ ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨ

ਕੇਵਲ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੀ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਫਾਕੇ ਹੀ ਕੱਟਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਅਹਾਰੀ ਹੋਣਾ ਕਿਤਿਓਂ ਵੀ ਸਿੱਧ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੰਗੀ ਸਪਿਰਿਟ ਦੀ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀ ਮਿਲਦੀ। ਕਿਰਪਾਲ ਚੰਦ ਉਦਾਸੀ, ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦੁਰ ਜੈਸੇ ਜਰਨੈਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਮਾਸ ਨਹੀ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੇ ਬਹਾਦੁਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ, ਮਾਸ ਨਹੀ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਫਾਂਸੀਆਂ 'ਤੇ ਲਟਕੇ, ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਉੱਡੇ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ, ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਤਾਂ ਦਰ ਕਿਨਾਰ, ਮਾਸਾਹਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਨ ੧੯੧੧ ਵਿੱਚ ਲਾਰਡ ਹਾਰਡਿੰਗ ਦੀ ਰਸਮ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਰੱਸਾ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਟੀਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਟੀਮ ਨੇ ਵਾਇਸ ਰਾਇਗਲ ਟੀਮ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅੱਵਲ ਦਰਜੇ ਦਾ ਇਨਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਿੰਡ ਢੋਟੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਵੀ ਨਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੱਜੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ ਢੋਟੀਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਬੀਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਕਾਇਰਤਾ ਅਵੱਸ਼ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਜਦ ਆਪਣੇ ਸੁਆਦ ਬਦਲੇ ਕੁੱਕੜ ਯਾ ਬੱਕਰੇ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਤੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਇਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ।

ਮਾਸ ਮਾਸ ਕਰ ਮੂਰਖ ਝਗੜੇ

ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਕੜੀ ਓਟ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਿੰਨ–ਭਿੰਨ ਇਤਿਹਾਸ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਯ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਆਲਿਮ ਲੋਕ– "ਇਜਤਮਾਇਜ਼ਿੱਦੈਨ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਪ੍ਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਨਾ ਅਹਿਲ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੧) ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੈ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ :

ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਾਖੀ ਟਾਇਪ ਵਿਚ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਏਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਮੂਲਕ ਇਤਿਹਾਸ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੰਨਾ ੩੨੭ ਤੋਂ ੩੨੯ ਤਕ ਇਹ ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁੱਢ ਇਉਂ ਬੱਧਾ ਹੈ ਕਿ :– "ਪਟਨੇ ਕੇ ਰਾਜੇ ਕਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦਾ ਭਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲਛੇਤ੍ਰ ਮੇਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲ ਕੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਲਿਆਇਆ... ਉਹ ਮਿਰਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ।" ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਦੇਗ ਵਿੱਚ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਧਰ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਮਾਸ ਧਰਿਆ ਹੈ" ਤਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਉਧਰ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗਾ ਹੈ ਤੂੰ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹ ਕਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ?" ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ– "ਗਿਆਨ ਮੈਂ ਬਾਤ ਕਰੋ।" ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਇ ਕਰ ਕਹ੍ਯਾ, "ਸੰਤ ਜੀ ਗਿਆਨ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੋ ਜੀ।" ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਲਾਰ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ– ***"ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਹੁੰ ਨਿੰਮਿਆਂ... ।"*** ਆਦਿ। ਸਲੋਕ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ। ਗ੍ਰਹਿਣ ਹਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਓਸੇ ਦੇਗ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜਕੁਮਾਰ

ਦੇ ਹੱਥੀ ਸਭ ਨੂੰ ਖੀਰ ਖਵਾਈ ਲਿਖੀ ਹੈ।

(੨) **ਦੂਜੀ ਗਵਾਹੀ** ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅਧਯਾ ੯ ਛੰਦ ੧੬੧ ਤੋਂ ਇਹ ਕਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੇਠੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ– 'ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਆਗਯਾ ਕਰਕੇ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਮੰਗਾਇਆ–

ਮੱਛੀ ਮਾਸ ਲਿਆਵੋ ਜਾਇ। ਬਾਲਾ ਆਗਯਾ ਮਾਨ ਸਿਧਾਏ।"

ਗੁਰੂ ਆਗਯਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਧਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਨਾਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਸਮੇਤ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਲਾਰ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਮਾਨ ਨਿਵਾਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ :–

"ਤਾਂਕੇ ਮਾਨ ਨਿਵਾਰਨ ਹੇਤਾ। ਭਾਖੇ ਬਚ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਕੇਤਾ।"

ਉਪ੍ਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੁੰਨੀ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ।

"ਬਾਲੇ ਕੁੰਨੀ ਭੂਮਿ ਗਿਰਾਈ। ਕਛ ਨ ਮਾਸ ਦਿਖ ਬਿਸਮੈ ਪਾਈ।"

(ਛੰਦ ੧੮੩)

(੩) **ਤੀਜੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਕਵੀ ਮਾਰਤੰਡ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ :**

"ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਮਨ ਠਾਨੀ ਐਸੇ। ਇਨਸੋਂ ਚਰਚਾ ਕਰੀਐ ਕੈਸੇ।
ਪੰਡਿਤ ਬਡੇ ਰਿਦੇ ਜਿਨ ਗਰਬਾ। ਮਾਨੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੇ ਸਰਬਾ।"

ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ– ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਕੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮਾਸ ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ ਧਰਾਇਆ। ਨਾਨੂੰ ਜੈਸੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪਰਬ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਮਾਸ ਕਿਉਂ ਧਰਿਆ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਗਊਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮੰਗਾ ਕੇ ਖੀਰ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੈ :–

"ਤਬ ਬੋਲੇ ਪ੍ਰਭ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ। ਹਮ ਤੋ ਧਰਿਓ ਦੇਗ ਮਹਿ ਖੀਰਾ।
ਬਹੁਤੀ ਧੇਨ ਚੁਆਇ ਮੰਗਾਈ। ਰੀਧਹਿ ਪਾਇਸ ਕੋ ਇਹ ਥਾਈ।"

ਮਲਾਰ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਰੁੱਤ੍ਰ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮਾਸ ਵਾਲੇ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਖੀਰ ਬ੍ਰਾਮਦ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਛਕਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤ੍ਰਾਰਧ ਖੰਡ ਧਿਆਇ ੭)

(੪) **ਚੌਥੀ ਗਵਾਹੀ :–** ਇਸ ਵਿਸ਼ਯ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਭੂਸ਼ਣ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਆਪਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ 'ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ' ਭਾਗ ੧ ਨੰਬਰ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੪੪ ਤੋਂ ੧੪੮ ਤਕ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਿਰਗ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਟਨੇ ਦੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਥਾਂ ਹਾਸੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾ ਅਮ੍ਰਿਤ ਰਾਏ ਦਾ ਬੇਟਾ ਜਗਤ ਰਾਏ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(੫) ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੰਜਵੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਉਸ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੋਥੀ– "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਬੋਧ" ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੧੦ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆ ਰਹੇ ਹਨ,–

"ਤਿਸੀ ਕਾਲ ਗੁਰ ਜੂ ਯਹ ਕੀਨਾਂ। ਬੱਕਰਾ ਮਾਰ ਮਾਸ ਤਿਸ ਲੀਨਾਂ।
ਚਾੜ ਦੇਗਚੀ ਆਗ ਜਲਾਈ। ਬੈਠੇ ਆਪ ਪਕਾਵਤ ਆਈ।
ਜਬ ਲੋਕਨ ਯਹ ਹਾਲ ਨਿਹਾਰੋ। ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਹਿ ਊਚ ਪੁਕਾਰੋ।....
ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਘੇਰ ਕਰ ਠਾਂਢੇ। ਮਹਾ ਅਗਨ ਮਨਮਹਿ ਰਿਸ ਬਾਢੇ।
ਤਿਨ ਮਹਿ ਪਾਂਡਾ ਏਕ ਪੁਰਾਨਾਂ। ਆਯੋ ਮਹਾ ਭਰਾ ਅਭਿਮਾਨਾਂ।
ਯਾਹਿ ਸਮੇਂ ਪੁਰਬੀ ਕੇ ਮਾਹੀ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹੰਣ ਭਯੋ ਹੈ ਯਾਂਹੀ।
ਮਾਸ ਮਹਾ ਨੀਚਨ ਕੋ ਖਾਨਾ। ਤੁਮਨੇ ਚਹਾ ਸੁ ਯਹਾ ਪਕਾਨਾਂ।
ਜਬ ਪਾਂਡੇ ਇਸ ਭਾਂਤ–ਪੁਕਾਰਾ। ਤਬ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਉਚਾਰਾ।"
–"ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਹੁੰ ਨਿੰਮਿਆ.... ।"

ਇਹ ਹਨ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਤਭੇਦ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਪਟਨੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਨੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਕੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਲੇ ਨੇ ਰਿੱਧਾ। ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਰਸ਼ੀਦ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਤੇ ਬਾਲੇ ਨੇ ਰਿੱਧਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਿਰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਨਾਬ ਵਾਲਾ ਉਹ ਹਾਂਸੀ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਜਗਤ ਰਾਏ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੇਤਾ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿਰਗ ਯਾ ਮੱਛੀ ਦਾ ਮਾਸ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪ ਬੱਕਰਾ ਲਿਆ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮਾਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸਾਂ ਮਾਸ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਭਾਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਸੀ ਖੀਰ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਤੇ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਮਗਰੋਂ ਖੀਰ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਖਵਾਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਕੁੰਨੀ ਭੰਨੀ ਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਅਜੇਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਦਾਰੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੱਜਨ ਮੁਤਫ਼ਿਕ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਿੱਦਿਆ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਉਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਚਾਰੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਏਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਡਰਾਮੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੀਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਸ ਦਾ ਖਾਣਾ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹਦੈਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਕੇ ਮਾਸ ਖਾਇਆ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਮਾਸ ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਕਤਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭੈਣ, ਭਰਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤਕ ਨੂੰ ਮਾਸ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੂੰਹ, ਜੀਭ, ਹੱਡ, ਚੰਮ ਤੇ ਥਣ ਆਦਿਕ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਮਾਸ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਝਟਕੇ ਯਾ ਹਲਾਲ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਅਸੱਭਯ ਤੋਂ ਅਸੱਭਯ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮਾਤਾ ਦੇ ਥਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਤਾਨ ਅੱਜ ਤਕ ਪਲਦੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਲਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਮਾਸਹਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਟਕਾ ਯਾ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਦ ਤਕ ਚਾਲੂ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ ? ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਾਰਗ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸਪਰ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਉਹ ਟੋਕੇ ਕੁਹਾੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਂਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬਨਾਉਣ ਹਿਤ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾੜ੍ਹੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲਗ ਸੱਕਣਗੇ ? ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–

"ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ, ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀਂ ਜਾਣੈ।
ਕਉਣੁ ਮਾਸੁ ਕਉਣੁ ਸਾਗੁ ਕਹਾਵੈ ਕਿਸੁ ਮਹਿ ਪਾਪ ਸਮਾਣੇ।"

(ਪੰਨਾ: ੧੨੮੯)

ਮੂਰਖ ਆਦਮੀ ਮਾਸ ਮਾਸ ਕਰਕੇ ਝਗੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਸ ਕੀ ਹੈ ? ਤੇ ਸਾਗ ਕੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਪ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਗ ਖਾਣ ਨਾਲ, ਇਸਦਾ ਮਰਮ ਨਹੀ ਜਾਣਦੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੜੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਂ ਪਿਉ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਭੈਣ, ਭਾਈ, ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਸ ਰੂਪ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਮਾਸ ਵੀ ਸਭ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ ਅਤੇ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੈ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਇਕ

ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ, ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਭੈਣ, ਸਹੁਰਾ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਭਤੀਜੇ, ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ, ਤਾਈ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮਾਸ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਕਿਉਂ ਪੈ ਗਿਆ ?

"ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀਂ ਜਾਣੈ।
ਕਉਣੁ ਮਾਸੁ ਕਉਣੁ ਸਾਗ ਕਹਾਵੈ ਕਿਸੁ ਮਹਿ ਪਾਪ ਸਮਾਣੇ",

ਦੀ ਉਲਝਣ ਏਥੇ ਹੀ ਸੁਲਝੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਅਤੇ ਸਾਗ ਅਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਭੈਣ, ਭਾਈ ਅਤੇ ਪੁਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਹੈਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਪਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਸ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਗ ਕਿਹੜਾ ? ਮਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਅਯੋਗ ਅਤੇ ਸਾਗ ਦਾ ਅਰਥ ਯੋਗ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਬਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸਾਗ, ਪਰ ਮਾਤਾ, ਭੈਣ, ਪੁਤ੍ਰੀ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੱਲ ਮੰਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ ਮਾਸ ਅਰਥਾਤ ਪਾਪ ਹੈ। ਸੋ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀ, ਸਗੋਂ ਮਾਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਹੇਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਾਠਕ ਪਿੱਛੇ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਦੇਵਲੂਤ ਦਾ ਘਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਤਦ ਤਕ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਦ ਤਕ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀ ਕਰ ਲਿਆ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ

(੧) ਡਾਕਟਰ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਬੋਸ ਆਈ.ਐਸ.ਓ., ਐਮ.ਬੀ., ਐਫ਼.ਸੀ. ਨੇ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੰਗਾਲ ਗਵਰਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ੈਮੀਨਰ ਸਨ, ਅਪਣੇ ਰਸਾਲੇ "ਹੈਲਥ ਐਂਡ ਹੈਪੀਨੈਸ" ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ:–

"ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿਸਾ ਮੱਛੀ ਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦਾ ਤਕ ਨਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁੱਧ ਯਾ ਦਹੀਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।"

(੨) ਡਾਕਟਰ ਰਾਬਰਟ, ਏ.ਐਮ.ਈ.ਬੀ., ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਲੰਡਨ ਆਪਣੇ ਪੁਸਤਕ– 'ਫਸਟ ਸਟੇਜ ਹਾਈਜੈਨ' ਦੇ ਪੰਨਾ ੯੬ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਆਮ ਦਾਲਾਂ ਮਟਰ, ਲੋਬੀਆ ਤੇ ਮਸਰ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭਾਜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਸਭ ਖ਼ੁਰਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਨੀਰ ਦੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੈ।"

(੩) ਡਾਕਟਰ ਟਾਮਸਨ ਡਿਟਨ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ– 'ਰੈਸ਼ਨੇਲ ਆਫ਼ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪੰਨਾ ੭–੮ ਉੱਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਸੀ ਫ਼ੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਾਣੀ, ੮ ਤੋਂ ੧੨ ਫ਼ੀਸਦੀ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ੧ ਤੋਂ ੪ ਫੀਸਦੀ ਤਕ ਲੂਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ ਤੇ ਲਹੂ ਸੋਧਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਫ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੰਡ ਜੋ ਲਹੂ ਵਿੱਚ ਝਟਪਟ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਨਮਕੀਨ ਮਾਦਾ। ਪੱਕੇ ਫਲ ਬਹੁਤ ਮੁਕੰਮਲ ਹਾਲਿਤ ਵਿੱਚ, ਸੱਜਰੇ ਯਾ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਂਭੇ ਹੋਏ, ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਅਤਿ ਬਲ ਵਰਧਕ ਹਨ। ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਫਲ ਥਿਰ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਲਹੂ ਨੂੰ ਖਾਰ ਪੁਚਾਕੇ ਉਸਨੂੰ ਠੰਢਾ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਮ ਦੇ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਏ ਹੋਏ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨਵੀ ਰੌਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

(੪) ਡਾਕਟਰ ਬੈਲ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਨੈਚਰਲ ਐਂਡ ਹਯੂਮਨ ਡਾਇਟ (ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਹਾਰ) ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੯ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਜੋ ਮਾਸ ਨਹੀ ਸਨ ਖਾਂਦੇ।"

ਏਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੯ 'ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਸਿਡਨੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਸਬਜ਼ੀ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ੧੦ ਸਾਲ ਵਧੀਕ ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

(੫) ਡਾਕਟਰ ਐਡਮ ਐਡਨਬਰਗ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਇਤਿਹਾਸਵੇਤਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, "ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਖ਼ੁਰਾਕ" ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੯ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ–

"ਮੈਨੂੰ ੬੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਮਾਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਬਨਸਪਤੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨਾਲ ਹਟਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ੬੩ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀ ਲੱਗਾ।"

(੬) ਏਸੇ ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਹੈਰਸ ਲਿਖਦਾ ਹੈ–

"ਮੈਨੂੰ ੭ ਸਾਲ ਮਾਸ ਤਿਆਗਿਆਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮੈਂ ਆਂਡੇ, ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਨੀਰ ਵੀ ਨਹੀ ਵਰਤਦਾ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ੭੯ ਸਾਲ ਤੇ ੯ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਾਈਸਿਕਲ 'ਤੇ ੪੦ ਤੋਂ ੫੦ ਮੀਲ ਤਕ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।"

(ਪੰਨਾ ੨੮)

(੭) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਵਿਲੀਯਮ ਲੌਰੈਂਸ ਐਫ਼.ਆਰ.ਸੀ. ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਅਤੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਮਾਸ ਨੂੰ ਚਬਾ ਤੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੰਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀ ਮਿਲਦੇ।"

(੮) ਏਸੇ ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੦ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਜੋਸ਼ੀ ਓਲਡ ਫ਼ੀਲਡ ਸੀਨੀਅਰ ਡਾਕਟਰ 'ਲੇਡੀ ਮਾਰਗਟ ਹਸਪਤਾਲ ਬ੍ਰਹਾਮਲੇ (ਇੰਗਲੈਂਡ) ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਹੈਰਲਡ ਆਫ਼ ਦੀ ਗੋਲਡਨ ਏਜ' ਜਨਵਰੀ ੧੯੦੫ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :–

"ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਫਲਾਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਫਲਾਂ ਵੱਲ ਇਉਂ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਨਵਰ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਵੱਲ ਲਪਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਹ ਖਾਧਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਉਹ ਖਾਧਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਪਰ ਤੀਜੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਘਟ ਜਾਵਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਾਸੇ।"

(੯) ਏਸੇ ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੧ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਚਿਟਨ ਡੈਨ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਸ.ਸੀ., ਡੀ.ਐਲ.ਐਲ.ਡੀ. ਆਫ਼ ਦੀ ਯੁਨਾਈਟਡ ਸਟੇਟਜ਼ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਐਗਰੀਕਲਚਰ, ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਪਹਿਲੋਂ ੭੫ ਔਂਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੨੨ ਔਂਸ ਮਾਸ ਸੀ। ਏਹ ਰਾਸ਼ਨ ੭੫ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ ੫੧ ਔਂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਮਾਸ ੨੨ ਔਂਸ ਦੇ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ੧ ਔਂਸ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ੯ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾਲੋਂ ੫੦ ਫੀਸਦੀ ਵਧੀਕ ਤਕੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਫੌਜੀ ਕੰਮ ਵੀ ਪਹਿਲੋਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਸਪਿਰਿਟ ਵੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਉਹ ਚਾਹਣ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਸ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ।"

(੧੦) ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੈਰਿਸ ਵਿਚ ੧੯੧੮ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਇਕ "ਇੰਟਰ ਅਲਾਇਡ ਕਾਨਫ੍ਰੰਸ' ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਕੀ ਹੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਜ਼ਰਬਾਕਾਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕੌਮਾਂਤ੍ਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ–

(੧) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਗਲੇ (ਫ੍ਰਾਂਸ) (੨) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਲੈਗਲੋਇਕ (ਫ੍ਰਾਂਸ)
(੩) ਬੋਲਾਜ਼ੀ– ਇਟਲੀ (੪) ਪਗਲਿਆਨੀ– ਇਟਲੀ

(੫) ਹਿਊਲਟ– ਬੈਲਜੀਅਮ (੬) ਚਿਟਰਡਨ– ਯੂ.ਐਸ.ਏ.
(੭) ਲਸਕ– ਯੂ.ਐਸ.ਏ. (੮) ਈ.ਐਚ.ਸਟਾਰਲਿੰਗ– ਅਮਰੀਕਾ
(੯) ਟੀ.ਬੀ. ਵੁਡ– ਅਮਰੀਕਾ

ਪੰਜਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵੋਕਤ ੯ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ੨੯ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੪੧ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਮ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਰੈਜ਼ੋਲਯੂਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ–

"ਬੜੀ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀ ਹੈ।"

(ਨੈਚਰਲ ਐਂਡ ਹਯੂਮਨ ਡਾਇਟ ਪੰਨਾ ੯)

(੧੧) *ਡਾਕਟਰ ਕਿੰਗਸਫ਼ੋਡ, ਡੇਵੀ, ਲਾਇੰਸ, ਕਾਬ ਅਤੇ ਸੀ.ਏ. ਓਥਨ ਆਦਿ ਸਾਇੰਸ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ, ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭੀਤਰੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਅੰਗ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਅਹਾਰ ਬਨਸਪਤੀ ਹੈ।

(੧੨) ਭਗੰਦਰ ਰੋਗ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਡਾਕਟਰ ਬੈਲ ਐਮ.ਡੀ. ਐਫ਼.ਆਰ.ਐਫ਼.ਪੀ.ਐਸ. ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ (The cancer Scourage and how to destroy it) ਅਰਥਾਤ– 'ਭਗੰਦਰ ਫੋੜਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :–

"ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਵਿਚ ੨ ਕਰੋੜ ੫੦ ਲੱਖ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਵੇਲਜ਼ ਵਿੱਚ ੩੦ ਹਜ਼ਾਰ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਦੁਸ਼ਟ ਰੋਗ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦਾ ਗ੍ਰਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰੋਗ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਾਸਾਹਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸਦੇ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।"

(੧੩) ਡਾਕਟਰ ਬੈਲ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਗੰਦਰ ਰੋਗ ਦੇ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਚਕਿਤਸਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਾਗ

* ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਕੋਸ਼ ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਣ, ਪੰਨਾ ੨੨੩–੨੩੨।

ਅਹਾਰ ਨਾਲ ਭਗੰਦਰ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਗ ਅਹਾਰ ਹੀ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਮੁੱਖ ਇਲਾਜ ਹੈ।

(੧੪) ਡਾਕਟਰ ਜੋਸ਼ੀਆ ਓਲਡ ਫ਼ੀਲਡ ਐਮ.ਏ. ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ– "The cruelties of the flesh traffic" (ਅਰਥਾਤ ਮਾਸ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਰਹਿਮੀਆਂ) ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੮–੨੯ 'ਤੇ ਇਕ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

"ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਹਰ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਇਕ ਜੀਊਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਵਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਉਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਕੇਵਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ੧੦ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਸ਼ੂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ੭੦ ਲੱਖ ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਗਲ 'ਤੇ ਛੁਰੀ ਚਲਾਈ ਗਈ। ੨੦ ਲੱਖ ਸੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਖ ਭਰੀਆਂ ਆਹਾਂ ਆਸਮਾਨ ਵੱਲ ਘੱਲੀਆਂ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਕੋਈ ਦਿਨ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀ ਬੀਤਦਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੁਆਦ ਦੀ ਖਾਤਰ ੨੮ ਸੌ ਡੰਗਰ, ੨੦ ਹਜ਼ਾਰ ਭੇਡਾਂ ਤੇ ੫ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਸੂਰ ਨਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਸੂਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭੌਂਦੇ ਹੋਏ ਪਹੀਏ ਨਾਲ ਇਕ ਜੰਜ਼ੀਰ ਦੁਆਰਾ ਜਕੜ ਕੇ ਉਬਲਦੇ ਹੋਏ ਟੱਬਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਓਥੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਕਦੇ, ਤੜਫਦੇ ਅਤੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਬਲਦੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਸਹਿ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।"

(੧੫) ਮਿਸਟਰ ਸਿਡਨੀ ਐਚ ਬੈਰਡ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ (ਨੈਚਰਲ ਐਂਡ ਹਯੂਮਨ ਡਾਇਟ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨ 'ਤੇ ਲੰਡਨ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਵੱਲੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਾਸ਼ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

"ਖ਼ਿਆਲ ਕਰੋ ੧੦ ਹਜ਼ਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਵੱਗ ਦੋ ਦੋ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ੧੫ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ੨੦ ਹਜ਼ਾਰ ਭੇਡਾਂ ਮੇਂ ਮੇਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ੧੨ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ

ਹਨ। ਓਦੂੰ ਪਿੱਛੇ ੨੭ ਹਜ਼ਾਰ ਬਲਵਾਨ ਸੂਰਾਂ ਨੇ ੧੬ ਮੀਲ ਸੜਕ ਰੋਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ੩੦ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁੱਕੜਾਂ ਨੇ ੬ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਸੜਕ ਮੱਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਸ ਸਾਰੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਜੋ ੫੦ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ। ਇਹ ੮੭ ਹਜ਼ਾਰ ਪਸ਼ੂ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੱਕੋ ਬੁੱਚੜਖ਼ਾਨੇ (ਸਵਿਫ਼ਟ ਐਂਡ ਕੋ) ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀ ਆਰਮਰ, ਲਿਪਟਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁੱਚੜ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਣਗਿਣਤ ਜਾਨਵਰ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ 'ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਲੈਂਡ' ਅਰਥਾਤ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸੌ ਅਤੇ ਬਰਿਸਟਲ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੌ ਵੀਹ ਬੁੱਚੜਖ਼ਾਨੇ ਹਨ। ਬੁੱਚੜਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਬੇਲੋੜਾ ਸਿਸਟਮ ਕਿੰਨਾ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸੌ ਕਰੋੜ (੩ ਅਰਬ) ਪਸ਼ੂ ਹਰ ਸਾਲ ਬੜੀ ਬੇ ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ (Christ) ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ- "ਆਈ ਡੀਜ਼ਾਇਰ ਮਰਸੀ ਨੌਟ ਸੈਕ੍ਰੀਫਾਈਸ" (I desire mercy not- sacrifice) ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਰਹਿਮ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।"

(੧੬) ਇਹੀ ਮਿਸਟਰ ਸਿਡਨੀ ਐਚ ਬੇਰਡ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ "ਇਜ਼ ਫਲੈਸ਼ ਈਟਿੰਗ ਮੌਰੈਲ਼ੀ ਡੀਫੈਨਸਿਬਲ ?" ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੬-੧੭ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :- "ਰੇਲ ਯਾ ਸੜਕ ਦੁਆਰਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁਚਾਣ ਨਿਮਿਤ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ- ਭੁੱਖ, ਪਿਆਸ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਤੁੰਨ ਦੇ ਣਾ, ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਕਸ਼ਟ, ਸੱਟਾਂ, ਕਈਆਂ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ, ਡਰ, ਥਕੇਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਸਲੂਕ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਾਨਵਰ ਰੇਲ ਵਿਚ

ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੰਙੇ ਲੂਲ੍ਹੇ ਤੇ ਫੱਟੜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਅੰਗ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਬੁੱਚੜਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤਾਂ ਤੱਕ ਭੁੱਖਿਆਂ ਤੇ ਧਿਆਇਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ੩੩ ਲੱਖ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਈਸਾਈ ਦੇਸ਼ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ੧੦ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਨਵਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀ ਪੁਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।"

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਸਲ ਦੇ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਫਿਲਾਸਫਰ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਜੀਹਬਾ ਦੇ ਸੁਆਦ ਬਦਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਪਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸੋਚਣ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਚਸਕੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲੈਣ। ਕੇਵਲ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਆਂਡਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ

ਇਕ ਵਾਰ ਲੇਖਕ ਕੋਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਕੀ ਅੰਡੇ ਸਬਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ? ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਜੇਹਾ ਸਮਝਣਾ ਕੇਵਲ ਕਮ ਫ਼ਹਿਮੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਂਡਾ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਗਰਭ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਣੂੰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਡੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਜੇਹਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨਸਲ ਵਿਖੇ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਗਰਭ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ। ਗਰਭ ਪਾਤ (ਇਸਕਾਤਿ ਹਮਲ) ਨਿਰਾ ਇਖਲਾਕੀ ਨਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜੁਰਮ ਵੀ ਹੈ। ਆਂਡੇ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਪੂੜੇ ਤਲਕੇ ਯਾ ਉਬਾਲ ਕੇ ਖਾਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਗ਼ੈਰ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਫੇਅਰ ਹੈ।

(੪) ਸੂਤਰ ਯਾ ਮਸਤੀ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਸਤਾਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਕੇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਤਰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੂਤਰ ਤੇ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਜਦ ਇੱਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ। ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ "ਮਸਤੀ" ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮਸਤ ਆਦਮੀ ਵਲ–ਛਲ, ਕਪਟ ਅਤੇ ਫ਼ਰੇਬ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧਾ ਤੁੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਧਾਈ ਵਾਸਤੇ– "ਸੂਤਰ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਡਾਢੀ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। "ਸੂਤਰ" ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਧਾਗੇ ਦਾ ਵਾਚਕ ਵੀ ਹੈ। ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਲੋਕ ਜਿਸ ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਕਰਕੇ ਕਾਰ ਆਮਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਉਸ 'ਤੇ ਜਿਸ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾਏ, ਉਸਦਾ ਨਾਉਂ ਵੀ– "ਸੂਤਰ" ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਤਰ ਵਿੰਗ ਕੱਢਕੇ ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸੂਤਰੀ ਸਿੱਖ ਵਲ ਛਲ ਅਤੇ ਕਪਟ ਦੇ ਵਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਕ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਤਰ ਦੀ ਤਾਰ ਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਟੁੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਗੰਢਦੀ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ "ਸੂਤਰ" ਵੀ ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੰਢਣ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੂਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੈ। "ਪ੍ਰੇਮ" ਨੂੰ ਨਾਰਦ ਜੈਸੇ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ– 'ਅਨਰ ਵਚਨੀਯ' ਯਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਨੇ ਅਪਣੇ ਭਗਤੀ ਸੂਤਰਾਂ ਦੇ ਇਕਵੰਜਵੇਂ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ– "ਅਨਿਰ ਵਚਨੀਯੰ ਪ੍ਰੇਮ ਸ੍ਵਰੂਪੰ।" ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਰਨਣ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਰਨਣ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਬਤ ਵੇਦ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿ ਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਸੰਭਵ ਜੇਹਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਸਨੇਹੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਬਚਨ

ਬਿਲਾਸ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਅਨੰਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਰਨਣ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਗੂੰਗੇ ਦਾ ਗੁੜ ਹੈ– ***"ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੇ ਗੁੜ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ।"***

ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਆਪਣੀ ਮਸਨਵੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਔਂਦੀ ਹੈ– ॥੧॥ ਭਾਵੇਂ ਦਿਲ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਖੋਹਲ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਰਾਜ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ॥੨॥ ਕਲਮ ਭਾਵੇਂ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕਾਹਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਫਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩॥

(੧) ***"ਹਰ ਕਿ ਗੋਯਮ ਇਸ਼ਕ ਰਾ ਸ਼ਰਹੋ ਬਯਾਂ।***
ਚੂੰ ਬਇਸ਼ਕ ਆਯਮ ਖ਼ਿਜਲ ਬਾਸ਼ਮ ਅਜ਼ਾਂ।"

(੨) ***"ਗਰਚਿ ਤਫ਼ਸੀਰੇ ਜ਼ਬਾਂ ਰੌਸ਼ਨ ਗਰ ਅਸਤ॥***
ਲੇਕ ਇਸ਼ਕੇ ਬੇ ਜ਼ਬਾਂ ਰੌਸ਼ਨ ਤਰ ਅਸਤ॥"

(੩) ***"ਚੂੰ ਕਲਮ ਅੰਦਰ ਨਵਿਸ਼ਤਨ ਮੇ ਸ਼ਿਤਾਫ਼ਤ॥***
ਚੂੰ ਬ ਇਸ਼ਕ ਆਮਦ ਦਲਮ ਬਰ ਖ਼ੁਦਸ਼ਿਗਾਫ਼ਤ॥"

ਜਦ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਖ਼ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਰਨਣ ਵਿੱਚ ਏਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਆਪਨੂੰ ਵਜਦ ਯਾ ਸੂਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਨ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਨ ਰਹਿ ਗਈ, ਕਲਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਾਗਤ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ।

(੪) ***"ਚੂੰ ਸੁਖ਼ਨ ਦਰ ਵਸਫ਼ ਈਂ ਹਾਲਿਤ ਰਸੀਦ।***
ਹਮ ਕਲਮ ਬਿਸ਼ਕਸਤੋ ਹਮ ਕਾਗਜ਼ ਦਰੀਦ॥"

ਜਦ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :–

(੫) ***"ਅਕਲ ਦਰ ਸ਼ਰਹਸ਼ ਚੁ ਖ਼ਰ ਦਰ ਗਿਲ ਬਖ਼ੁਫ਼ਤ।***
ਸ਼ਰਹੇ ਇਸ਼ਕੋ ਆਸ਼ਕੀ ਹਮ ਇਸ਼ਕ ਗੁਫ਼ਤ।"

ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਕਲ ਏਨੀ ਆਜਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਖੋਤਾ ਹੱਥ ਪੈਰ ਤਾਂ ਨਿਕਲਨ ਵਾਸਤੇ ਬਥੇ

ਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਿੱਕੜ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀ। ਸੋ ਅਕਲ ਵਿਚਾਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਖੋਤੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਰੂਪ "ਸੂਤਰ" ਯਾ ਮਸਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸ਼ਕਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅਸਲ ਰਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਓਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ ਚੱਖਿਆ ਹੈ– ***"ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ।"*** ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ– 'ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ',– 'ਕੁਛ ਨਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਨਾਂ ਕੁਛ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ– "ਸੂਤਰ" ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕੇ ਇਸਦਾ ਘੱਟ ਯਾ ਵੱਧ ਅਸਰ ਹਰ ਉਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੱਤਾ ਦੀ ਕਾਇਲ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਤਾਂ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ। ਅਸੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਝੂਠੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਕੇ ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ, ਨੱਚਣ, ਕੁੱਦੰਣ, ਰੋਣ, ਪਿੱਟਣ ਆਦਿ ਚੇਸ਼ਟਾਵਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਹੋਛੇ ਅਤੇ ਫੋਕੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੀਵੇ ਨਾ ਹੋਣ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਬਤ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਖ਼ਸਲਤਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੱਚਣਾ ਭੁੜਕਣਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਮਾਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਹੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਕਾਮ ਚੇਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀ ਮਸੂਸਦੇ, ਕਰੋਧ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ

ਨੱਚਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਜਾ ਨਹੀ ਔਂਦੀ, ਲੋਭ ਵਸ ਹੋ ਕੇ *"ਨਾਚਿਓ ਘਰ ਘਰ ਬਾਰ"* ਅਨੁਸਾਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਬੁਰਾ ਨਹੀ ਸਮਝਦੇ ਪਰ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਜਦਾਨੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਟਿਚਕਰਾਂ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀ ਕਰਦੇ।

ਮਸਨਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਦੀ ਇਕ ਤਫ਼ਸੀਰ ਅੰਦਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਯ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :–

"ਜੋਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ, ਵਜਦ ਯਾ ਹਾਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਜਬੂਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਹੜੀ ਸ਼ੈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਈਮਾਨ ਲਿਔਣਾਂ ਸਖ਼ਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਆਵਲ ਅਤੇ ਵਗਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸਰੂਰ ਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੇਤ੍ਰਹੀਨ ਪੁਰਸ਼ ਅਜੇਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਨੂੰ ਜੇ ਅਣਜਾਣ ਆਦਮੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਚਰਜ ਨਹੀ। ਮਨੁੱਖ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਯਾ ਅਵਾਣਾ, ਉਹ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੂਤਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।"

ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੂਤਰ

ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮਸਤੀ ਯਾ ਸੂਤਰ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਕੁਛ ਉਦਾਹਰਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਉਂਹੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:–

੧) ਨਾਦਰ ਮੁਨੀ ਜੋ ਧਰੂ ਅਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਆਦਿਕ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, 'ਭਗਤੀ' ਦੇ ਨਿਬੰਧ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ੮੪ ਸੂਤ੍ਰ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਮੁਨੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤੀ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਨਮੱਤ ਯਾ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਤਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :–

"ਯਜ ਗਿਆਤਵਾਮੱਤੋ ਭਵਤਿ, ਸਤਬਧੋ ਭਵਤਿ, ਆਤਮ ਰਾਮੋ ਭਵਤਿ।"

ਇਸ ਸੂਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :–

"ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਚੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗੌਂਦਾ ਸੁਣਦਾ ਅਤੇ ਚਿਤਵਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਹੀ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਗਲ ਜੋ ਚਾਹੇ ਬੋਲਦਾ ਅਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉਨਮੱਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਈਸ਼ਵਰ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਏਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

(ਪ੍ਰੇਮ ਦਰਸ਼ਨ ਪੰਨਾ ੧੦)

(੨) ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਯਾਰਵੇਂ ਸਕੰਧ, ਦੂਜੇ ਧਿਆ ਦੇ ੩੯–੪੦ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਤਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :–

ਸ੍ਰਵਣਨ ਸੁਭਦ੍ਰਾਣਿ ਰਥਾਂਗ ਪਾਣੇਰ ਜਨਮਾਨਿ ਕਰਮਾਣਿ ਚ ਯਾਨੀ ਲੋਕੇ।
ਗੀਤਾਨਿ, ਨਾਮਾਨਿ, ਤਦਰਥਕਾਨਿ ਗਾਯਨ ਵਿਲੱਜੋ ਵਿਚਰੇਦ ਸੰਗ।
ਏਵੰ ਵ੍ਰਤ ਸੁ ਪ੍ਰਿਯ ਨਾਮ ਕੀਰਤਯਾ ਜਾਤਾਨੁਰਾਗੋ ਦ੍ਰੁਤਚਿਤ ਉੱਚਚੇ।
ਸੱਤਯਥੋ, ਰੋਦਿਤਿ, ਰੌਤਿ, ਗਾਯਤੁਨਮਾਦ ਵਨ ਨ੍ਰਤਯਾਤਿ ਲੋਗ ਵਾਹਯ।

ਅਰਥਾਤ ਭਗਤ, ਚੱਕ੍ਰਧਾਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਅਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਨਮਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੇ ਗਏ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਲੱਜਿਆ ਛੱਡ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਤ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਮਲ ਚਿਤ ਹੋਇਆ ਪਾਗਲ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਚਾਂਗਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਉੱਚੇ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗੌਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਦੇ ਨੱਚਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(੩) ਊਧਵ ਜੀ ਬ੍ਰਿਜ ਤੋਂ ਮਥਰਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਧਕਾ ਜੀ ਦੇ ਸੂਤਰ ਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

"ਭ੍ਰਮਤਿ ਭਵਨ ਗਰਭੇ, ਨਿਰਨਿਮਿਤੰ ਹਸੰਤਿ, ਪ੍ਰਥਯਤਿ
ਤੂ ਵਾਰਤਾਂ ਚੇਤਨਾ ਚੇਤਨੇਸ਼ੂ। ਲੁਠਤਿ ਚ ਭਵਿ ਰਾਧਾ
ਕੰਪਤਾਂਗਿ ਮੁਰਾਰੇ, ਵਿਸ਼ਮ ਵਿਸ਼ਯ ਖੇਦੋ ਦੂਰਗਾ ਗਿਵਿ ਭ੍ਰਾਂਤ ਚਿਤ:।"

ਊਧਵ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਰਾਧਕਾ ਜੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ! ਉਸਦੀ ਤਾਂ ਦਸ਼ਾ ਹੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਚ ਭੌਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਹੀ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਧੂੜ ਵਿਚ ਲੇਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਮੁਰਾਰੀ ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਉਹ ਚੰਦ੍ਰਮੁਖੀ ਰਾਧੇ ਆਪਦੇ ਬਿਖਮ ਬਿਰਹ ਖੇਦ ਦੁਆਰਾ ਵਿਭ੍ਰਾਂਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਬਿਚਿੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(੪) ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੁਤੀਖ਼ਨ ਮੁਨੀ ਬਿਹਬਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਔਣਾਂ ਸੀ ਸੁਤੀਖਸ਼ਨ ਜੀ ਬਾਵਰੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਓਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਚਰਿਤ ਮਾਨਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਸਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :–

"ਦਿਸ ਅਰ ਬਿਦਿਸ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਸੂਝਾ। ਕੋ ਮੈਂ, ਚਲਿਓ ਕਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਬੂਝਾ।
ਕਬਹੁੰ ਕਿ ਫਿਰ ਪਾਛੇ ਹਟ ਜਾਈ। ਕਬਹੁੰ ਕਿ ਨਿਰਤ ਕਰ ਸੁਨ ਸਾਈ।
ਅਬਿਰਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਮੁਨਿ ਪਾਈ। ਪ੍ਰਭ ਦੇਖਹਿੰ ਤਰ ਓਟ ਲੁਕਾਈ।"

(੫) ਗੋਪੀਆਂ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ :–

"ਚਿਤੰ ਸੁਖੇਨ, ਭਵ ਤਾਵ ਹ੍ਰਤੰ ਗ੍ਰਹੇਸ਼ੁ
ਯਨ ਨਿਰ ਵਿਸ਼ਤਬੁਤ ਕਰਾਵਧਿ ਗ੍ਰਹਯ ਕਤਯੇ।
ਪਾਦੌਂ ਪਦੰ ਨ ਚਲਤਸ ਭਵ ਪਾਦ ਮੂਲਾਦ,
ਯਾ ਮ: ਕਥੰ ਵ੍ਰਜ ਮਥੋ ਕਰਵਾਮ ਕਿੰਵਾ।"

(ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ੧੦–੨੯–੩੪)

ਅਰਥਾਤ– ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਸਾਡਾ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਪੂਰਵਕ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਘਰ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਨਿਕੰਮੇ ਹੋ ਗਏ, ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀ ਹਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਹੁਣ ਅਸੀ ਘਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਈਏ ? ਤੇ ਜਾ ਕੇ

ਕਰੀਏ ਵੀ ਕੀ ? ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਚਿੱਤ ਤੋਂ ਮਿਟ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਗਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੌਕਿਕਯਾ ਵੈਦਿਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਛੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

(੬) ਭਗਤ ਸੂਰ ਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਛਨਾਂ ਭਗਤੀ ਦਾ ਲੱਖਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਨ ਲਾਜ ਤੀਨ ਲੋਕ ਕੀ ਨ ਵੇਦ ਕੇ ਕਹਿਓ ਕਰੈ।
ਨ ਸੰਕ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕੀ ਨ ਦੇਵ ਜੱਛ ਤੇ ਡਰੈ।
ਸੁਨੈਂ ਨ ਕਾਨ ਔਰ ਕੀ ਦ੍ਰਸੈ ਨ ਔਰ ਇੱਛਨਾਂ।
ਕਰੈ ਨ ਬਾਤ ਔਰ ਕੀ ਸੁ ਭਕਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਛਨਾਂ।"

(੭) ਭਗਤ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਦੀਆਂ ਚੇਸ਼ਟਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

"ਕਬਹੁੰਕ ਹੰਸ ਉਠ ਨਿਰਤ ਕਰੈ ਰੋਵਨ ਫਿਰ ਲਾਗੈ।
ਕਬਹੁੰ ਕ ਗਦ ਗਦ ਕੰਠ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਸੈ ਨਹਿੰ ਆਗੈ।
ਕਬਹੁੰ ਕ ਹਿਰਦੈ ਉਮੰਗ, ਬਹੁਤ ਊਚੇ ਸੁਰ ਗਾਵੈ।
ਕਬਹੁੰ ਕ ਹ੍ਵੈ ਮੁਖ ਮੌਨ ਗਗਨ ਜੈਸੋ ਰਹਿ ਜਾਵੈ।
ਚਿੱਤ ਬਿੱਤ ਹਰਿ ਮੋਂ ਲਗਿਓ, ਸਾਵਧਾਨ ਕੈਸੇ ਰਹੈ।
ਯਹ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਛਨਾਂ ਭਗਤਿ ਹੈ, ਸ਼ਿੱਸ਼ ਸੁਨੋ 'ਸੁੰਦਰ' ਕਹੈ।

ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਸੂਤਰ

ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅੰਦਰ ਸੂਤਰ ਦੀ ਵਿਦਮਾਨਤਾ ਦਿਖਾਣ ਉਪਰੰਤ ਹੁਣ ਇਸਲਾਮੀ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਵਰਣਿਤ ਹੈ। ਮਸਨਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਤਰ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :—

"ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਸੂਫ਼ੀ ਦਾ ਦਿਲ ਰਾਗ ਸੁਣ ਕੇ ਅਜੇਹਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਹਾ ਕਿਚਾਂਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ

ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਵਾਲੀਯਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਕਦੂਰਤਾਂ ਸੜ ਕੇ ਸਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਹੜੀ ਮਸਤੀ ਕਈਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸੂਫ਼ੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕਵਾਲੀ (ਕੀਰਤਨ) ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਜੇ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਨਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੂਫ਼ੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੜ ਜੇਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਮਸਤਾਨੇ ਸੂਫ਼ੀ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਹਾਂ ਅਸਲੀ ਤੇ ਬਨੌਟੀ ਸੂਤਰ ਦੀ ਪਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਜੋ ਅਿਹਲਾ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਹਨ।" *(ਸ਼ਰਾ ਮਸਨਵੀ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ)*

(੨) ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਬੇ ਮੈਰਾਜ ਵੀ ਮਸਤੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਮੁਸ਼ਾਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮੀ ਆਖਦੇ ਹਨ :–

"ਜਿਸਮਿ ਖ਼ਾਕ ਅਜ਼ਇਸ਼ਕ ਦਰ ਅਫ਼ਲਾਕ ਸ਼ੁਦ।
ਕੋਹ ਦਰ ਰਕਸ ਆਮਦੋ ਚਾਲਾਕ ਸ਼ੁਦ।"

ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲੇ ਅੱਲਾ ਦਾ ਖ਼ਾਕੀ ਜਿਸਮ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਆਸਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਤੂਰ (ਰੱਬੀ ਜਲਵੇ ਦੀ ਝਲਕ ਨਾਲ) ਨੱਚਣ

ਪਹਾੜ ਦੀ ਕਥਾ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿ– ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੱਬ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੱਗੋਂ ਅਵਾਜ ਆਈ ਕਿ 'ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਦਾਇਤ ਨਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਤੂੰ ਕੋਹ ਤੂਰ ਵੱਲ ਜਾ। ਓਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਦੀ ਇਕ ਕਿਰਨ ਸੁੱਟਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਪਹਾੜ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਖ ਸਕੇਂਗਾ। ਮੂਸਾ ਜੀ ਉਧਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਜਦ ਪਹਾੜ ਤੇ ਕਿਰਨ ਦੀ ਜਲਵਾਨੁਮਾਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਹਾੜ ਕੇ ਕਈ ਟੁੱਕੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਟੁੱਕੜਾ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਸਾਹਿਬ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਨਾ ਆਈ, ਭਾਵ ੪੮ ਘੰਟੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਬਾਰਤਾ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਲ, ਨਾਵੇਂ ਸਪਾਰੇ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–

"ਇਸ਼ਕ ਜਾਨੇ ਤੂਰ ਆਮਦ ਆਸ਼ਿਕਾ। ਤੂਰ ਮਸਤੋਂ ਖ਼ੁਰਾ ਮੂਸਾ ਸੁਆਇਕਾ।

ਅਰਥਾਤ– ਐ ਪ੍ਰੇਮੀ! ਪ੍ਰੇਮ ਤੂਰ ਜੀ ਜਾਨ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਤੂਰ ਮਸਤਾਨਾ ਤੇ ਮੂਸਾ ਬੇ ਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਲੱਗ ਪਿਆ।

(੩) ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੂਤਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਸਲਾਮੀ ਅਦਬ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਆਪਤੇ ਵਹੀ ਨਾਜ਼ਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਆਪਦਾ ਮੂੰਹ ਝੱਗ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਤ੍ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਜੇਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਰਤ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

(੪) ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਅੱਯਨੁੱਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਅਜਮੇਰ ਵਾਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਵਾਰ ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ਼ ਅਬਦੁਲਕਾਦਰ ਜੀਲਾਨੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਸਰੋਦ (ਕੀਰਤਨ) ਸੁਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਜੀਲਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਰਾਗ ਸੁਣਨਾ ਹਰਾਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਕਵਾਲਾਂ (ਕੀਰਤਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਅਯੁੱਨੁਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਜੀਲਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਕੱਵਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੱਵਾਲ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਮਖ਼ਸੂਸ ਅਦਾ ਨਾਲ ਇਹ ਮਿਸਰਾ ਗਾਇਆ– ***"ਕੁਸ਼ਤਗਾਨਿ ਖ਼ੰਜਰੇ ਤਸਲੀਮ ਰਾ"***......... ਤਾਂ ਖ਼ਵਾਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਾਲ (ਯਾ ਸੂਤਰ) ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਰੂੰ ਦੇ ਗੋਹੜੇ ਵਾਂਗ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਰਸ਼ਕ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਅਕੀਦਤ ਨਾਲ ਝੁਕ ਗਏ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਖ੍ਵਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਉੱਡ ਉੱਡ ਕੇ ਛੱਤ ਨਾਲ ਜਾ ਲਗਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਭੁਇੰ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

(੫) ਹਜ਼ਰਤ ਮਨਸੂਰ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸੱਜਨ ਨਵਾਕਫ਼ ਹੈ ? ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸ਼ੱਮਸ ਦੀ ਖੱਲ ਲਾਹੀ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਾਰਭੂਤ ਵੀ ਸੂਤਰ ਹੀ ਸੀ। ਮਨਸੂਰ ਦਾ *"ਅਨਲਹੱਕ"* ਅਤੇ ਸ਼ੱਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਦਾ *"ਕੁਮ ਬਿਇਜ਼ਨੀ"* ਕਹਿਣਾ ਸੂਤਰ ਦੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਨੇ

ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਾਹਰਾ ਮਾਰਿਆ– *"ਮੈਂ ਖ਼ੁਦਾ ਹਾਂ"*, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨੇ *"ਕੁਮ ਬਇਜ਼ਨੀ"* (ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਜਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਥੀ ਜਿਵਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਮੌਲਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫ਼ਤਵੇ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਤਰ ਦੀ ਸਿੱਧੀ

ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ– "ਅਨਰਵਚਨੀਯ" ਅਰਥਾਤ ਨਾਕਾਬਲੇ ਬਿਆਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਨੂੰ– "ਅਕੱਥ" ਅਰਥਾਤ ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਦਾ ਵਾਕ ਹੈ–

"ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਖੈ ਆਇ।
ਤਿਸੁ ਦੇਵਾ ਮਨੁ ਆਪਣਾ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਾ ਪਾਇ।"

(ਸੂਹੀ ਮ:੪, ਪੰ: ੭੫੯)

ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਕੱਥ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਰਸ ਨਹੀ ਚੱਖਿਆ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸੁਆਦ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੱਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿ ਨਹੀ ਸਕਦੇ– ***"ਕਹਿਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ।"***

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ :–

" ਪੀਓ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕ ਜਿਉ ਚਾਖਿ ਗੂੰਗਾ ਮੁਸਕਾਵਤ।।੧।।"

(ਸਾਰੰਗ ਮ:੫, ੧੨੦੫)

ਗੂੰਗੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਸੁਆਦ ਔਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਘੇ ਮਾਰਦਾ, ਹਸਦਾ, ਨੱਚਦਾ ਤੇ ਭੜਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸ਼ਕਦਾ। ਏਹੀ ਦਸ਼ਾ ਮਸਤਾਨੇ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਘੱਟ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:–

"ਮਾਈ ਰੀ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਮਤਵਾਰੋ।

ਪੇਖਿ ਦਇਆਲ ਅਨਦ ਸੁਖ ਪੂਰਨ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਪਿਓ ਖੁਮਾਰੋ।"

(ਸਾਰੰਗ ਮ:੫, ਪੰ: ੧੨੨੫)

ਭਗਤ ਸ਼ੋ੍ਮਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਤਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ ਕਬੀਰ ਬਉਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਬਤ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ :–

"ਲੋਗੁ ਕਹੈ ਕਬੀਰੁ ਬਉਰਾਨਾ। ਕਬੀਰ ਕਾ ਮਰਮੁ ਰਾਮ ਪਹਿਚਾਨਾ।"

(ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀਉ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸੂਤਰ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ– "ਇਹ ਖ਼ਫ਼ਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੰਨ ਭੂਤ ਦਾ ਸਾਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੋਗ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੂ।" ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ– "ਹਾਂ" ਵਿੱਚ ਉਤ੍ਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ :–

"ਕੋਈ ਆਖੈ ਭੂਤਨਾ ਕੋ ਕਹੈ ਬੇਤਾਲਾ।

ਕੋਈ ਆਖੈ ਆਦਮੀ ਨਾਨਕੁ ਵੇਚਾਰਾ।

ਭਇਆ ਦਿਵਾਨਾ ਸਾਹ ਕਾ ਨਾਨਕੁ ਬਉਰਾਨਾ।"

(ਮਾਰੂ ਮ:੧, ਪੰ: ੯੯੧)

ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਰੰਗ ਰੱਤਿਆਂ ਤੇ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਮੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਛ ਕਹਿਣ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹਸਦੇ, ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੋਂਦੇ ਅਤੇ ਚੁਪ ਵੀ ਸਾਧੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ :–

"ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ

ਪਰਵਾਹ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਕੇਰੀ ਬਾਝੁ ਸਚੇ ਨਾਹ॥

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰ: ੪੭੩)

"ਹਰਿ ਕੇ ਦਾਸ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਰਾਤੇ। ਰਾਮ ਰਸਾਇਣ ਅਨਦਿਨੁ ਮਾਤੇ।"

(ਸੂ:੫)

"ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਤੇਰੈ ਚਾਇ। ਹਰਿ ਜੀਉ ਆਪਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ।"

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੩, ਪੰ: ੭੯੮)

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ

ਕਿਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੂਤਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਦ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇਸੀ ਖੇਡਦਾ, ਨੱਚਦਾ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਸੰਗੀ ਅਤੇ ਸਾਕਤ ਲੋਕ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਇਹ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦਸਤਾਰ ਲਹਿਣ ਨਾਲ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਬੇਅਦਬੀ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਖਿਲਾਰੇ ਤੇ ਨੱਚੇ ਟੱਪੇ , ਯਾ ਬਿਅਦਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਆਗਯਾ ਦੀ ਉਲੰਘਨਾ ਨਾਲ। ਪਰ ਜਿਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਜੇ ਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ, ਸਿਰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਉਹ ਅਲਫ਼ ਨੰਗਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸੋਭਾ ਪੌਂਦਾ ਹੈ :-

"ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਰੰਗਿ ਏਕ ਕੈ ਓਹ ਸੋਭਾ ਪਾਏ।"

(ਪੰਨਾ-੭੮੫)

"ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕਰਿ ਚਵਰੁ ਢੁਲਾਵਾਂ, ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ।"

(ਪੰਨਾ-੭੪੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਏਸ ਮਸਤ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮੇਤ ਦਰਸ਼ਾਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- *(ਬਿਲਾਵਲ ਮ:੪)*

ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਉਠੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੀ ਸੁਣਿ ਗੁਰਬਚਨ ਮਨਿ ਤੀਰ ਲਗਈਆ।।
ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਈਆ।
ਰਾਮ ਗੁਰਿ ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਮਨੁ ਲਈਆ।
ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਦੇਖੇ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਈਆ।"

(ਪੰਨਾ-੮੩੫-੩੬)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ :-

(੧) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੋਹਨੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ (੨) ਗੁਰ ਬਚਨ ਰੂਪੀ ਤੀਰ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਤੀਰ ਵੱਜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁੱਠਾ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਬਾਣ ਨਾਲ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋ ਕੇ ਦੜ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਨਯਵੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

"ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ।
ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ।
ਮੈ ਅੰਤਰਿ ਵੇਦਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਗੁਰ ਦੇਖਤ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ।"

(ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ-੭੭੬)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

"ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕੁ।
ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕੁ।"

(ਪੰਨਾ-੧੩੭੪)

ਹੁਣ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੋਹਨੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣ ਖਾਧੇ ਮਿਰਗ ਵਾਂਗ ਤੜਫ਼ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਸੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਗ ਤਾਂ ਰਹੀ ਕਿਤੇ ਉਹ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤਮੀਜ਼ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵੀ ਖੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਕੇ, ਹੋਸ਼ ਔਣ ਪੁਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-

"ਸਰ ਪਾ ਸ਼ੁਦੋ ਪਾ ਸਰ ਸ਼ੁਦ ਕਰ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ।
ਗੋਯੇਮ ਵਲੇਕਿਨ ਸਰੋ ਪਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ।" *(ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ)*

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿਰ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਪੈਰ ਸਿਰ। ਇਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਤਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੰਵਰ

ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਅਜੇਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੰਵਰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :–

(ੳ) "ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕਰ ਚਵਰ ਢੁਲਾਵਾਂ ਚਰਨ ਧੂੜਿ ਮੁਖ ਲਾਈ।"

(ਸੂਹੀ ਮ:੫)

(ਅ) "ਕੇਸਾਂ ਕਰ ਬੀਜਨਾ ਸੰਤ ਚਵਰ ਢੁਲਾਵਉ।" *(ਸੂਹੀ ਮ:੫)*

(ੲ) "ਛੋਡ ਜਾਇ ਤਉ ਛੂਟੈ ਨਾਹੀ। ਜਉ ਸਿੰਚੈ ਤਉ ਤਉ ਮਨਮਾਹੀ।"
ਇਸਹੀ ਮਹਿ ਜਿਸਕੀ ਪਤ ਰਾਖੈ ਤਿਸੁ ਸਾਧੂ ਚਉਰ ਢਾਲੀਐ।"

(ਮਾਰੂ ਮ:੫)

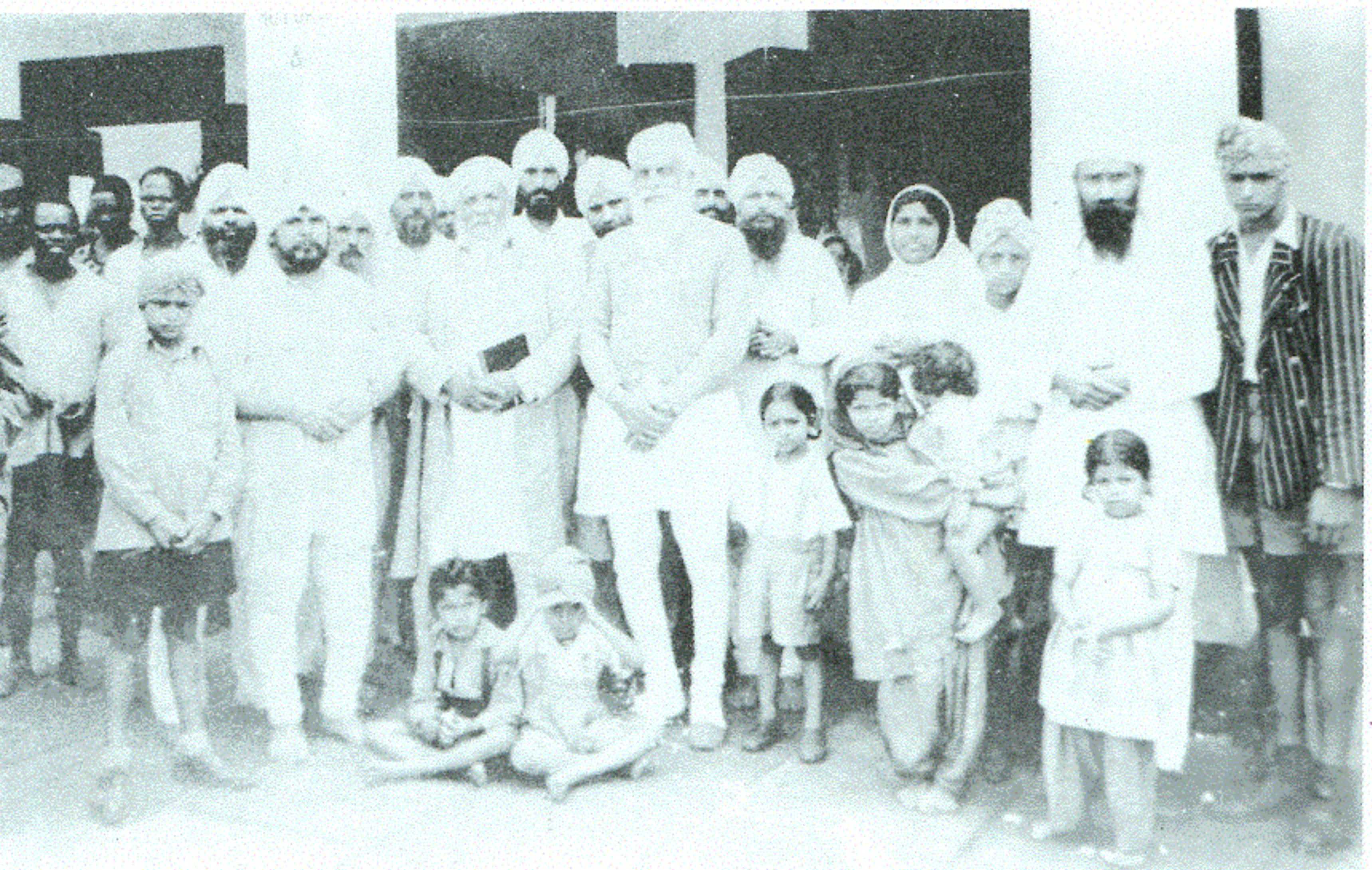
ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ– "ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਕਿਵੇਂ ਢਲਦਾ ਹੈ ?" ਆਮ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਏਹੀ ਔਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ 'ਤੇ ਚੌਰ ਤਾਂ ਢਾਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਦਾ, ਯਾ ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੰਵਰ ਬਿਨਾਂ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀ ਝੁਲੌਂਦਾ।

੩੦ ਸਤੰਬਰ ੧੯੯੮ ਨੂੰ ਸ: ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ ਰੀਟ: ਡੀ.ਐ:ਪੀ. ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਭਾਣਜਾ, ਸ: ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਿਲ, ਸ੍ਰੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਲ।

੩੦ ਸਤੰਬਰ ੧੯੯੮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਟਿੱਕਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ । ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਪਾਸੇ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ (੧) ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ (੨) ਟਿੱਕਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ (੩) ਟਿੱਕਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ (੪) ਗਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ (੫) ਟਿੱਕਾ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

April 1953 ਵਿਖੇ ਜ਼ਿੰਜਾ (Yuganda, E. Africa) ਵਿਖੇ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ Electric Engineer ਦੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਾਨ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗਈ ਤਸਵੀਰ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪੋਥੀ ਫੜ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ।

All India Sikh Congressmen Convention, Jalianwala Bagh, Amritsar,
17th December 1950